
Dokumentointi lastensuojelun perhetyössä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2015

Aila Hallinen

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen kasvatus

Tekijä	Aila Hallinen	Vuosi 2015
Työn nimi	Dokumentointi lastensuojelun perhetyössä	

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lastensuojelun perhetyössä toteutettavan dokumentoinnin kehittäminen. Tutkimuksessa toteutetun kyselyn avulla pyrittiin löytämään ideoita ja näkökulmia dokumentoinnin kehittämiseen ja selkiyttämiseen. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää eri kuntien perhetyöntekijöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun perhetyön dokumentoinnin sisällöstä sekä siihen liittyvistä haasteista.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa perehdyttiin perheen ja perhetyön käsitteisiin, lastensuojelun perhetyötä koskevaan dokumentointiin ja dokumentointia ohjaavaan lainsäädäntöön. Teoriaosuudessa tarkasteltiin lastensuojelun prosessia, asiakkaan osallisuutta sekä perheen systeemiteoriaa ja siihen olennaisesti liittyvää vuorovaikutusta perheessä ja perhetyössä.

Tutkimus toteutettiin laadullisena. Aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa käytettiin avoimia kysymyksiä. Kysely toteutettiin postikyselynä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat eri kunnissa työskentelevät lastensuojelun perhetyöntekijät.

Tutkimustulokset osoittivat dokumentoinnin olevan hyvin tärkeä osa lastensuojelun perhetyötä. Dokumentointi tuo toteutetun työn näkyväksi ja arvioitavaksi sekä toimii perhetyöntekijän turvana työturvallisuus- ja vastuukysymyksissä. Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen dokumentoinnissa nähtiin tärkeänä osana tulevaisuuden lastensuojelun perhetyötä.

Tutkimustuloksista ilmeni, että lastensuojelun perhetyöntekijät kaipaavat työn dokumentointiin selkeitä ja yhteneväisiä ohjeistuksia. Dokumentointiin liittyvää koulutusta toivotaan tulevaisuudessa enemmän. Suurimmat haasteet ja epäkohdat lastensuojelun perhetyön dokumentoinnissa näyttäsivät liittyvän ajan vähyyteen sekä epätietoisuuteen siitä, mitä asioita voidaan kirjata, ketä varten asioita kirjataan ja kenelle tiedot voivat päätyä.

Avainsanat perhe, perhetyö, lastensuojelu, dokumentointi

Sivut 42 s. + liitteet 2 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Author	Aila Hallinen	Year 2015
Subject of Bachelor's thesis	Documentation of family work in child welfare	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to develop documentation of family work in child welfare. The purpose was to find out some ideas and perspectives on the development and clarification of documentation. The research task was to examine family workers' experiences and views on the contents of the documentation as well as the challenges it poses.

The theoretical basis of the thesis consisted of the concepts of family and family work, the documentation of family work in child welfare and legislation underpinning the documentation. The theoretical background focused on the child protection process, participation of clients, family systems theory and interaction in the family and family work.

The thesis was carried out as a qualitative research. The data were collected with a mail questionnaire with open-ended questions. The target group consisted of family workers from different municipalities. The obtained data were analysed thematically.

According to the results, documentation is very important part of the family work. Through documentation, the work becomes visible and assessable. Documentation also protects family workers in questions pertaining to occupational safety and liability.

The results show that family workers need clear and consistent instructions to the documentation of the work. More training related to documentation was hoped for. The main challenges and disadvantages seem to be related to lack of time and uncertainty about what kind of things can be recorded, for whom the data is documented, and who has access to the data.

Keywords family, family work, child welfare, documentation

Pages 42 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	PERHETYÖ	2
2.1	Perhe.....	2
2.2	Perhetyön sisältö ja työmuodot	3
2.3	Systeeminen näkemys perhetyössä	7
2.4	Vuorovaikutuksen merkitys perhetyössä	8
3	LASTENSUOJELU	9
3.1	Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu ja ehkäisevä lastensuojelu.....	10
3.2	Lastensuojeluasian vireille tulo ja lastensuojelun tarpeen selvitys	11
3.3	Asiakassuunnitelma ja avohuollon tukitoimet	12
3.4	Tehostettu perhetyö	13
3.5	Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto	13
4	ASIAKKAAN OSALLISUUS	14
5	DOKUMENTOINTI LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ.....	16
5.1	Dokumentointia ohjaava lainsäädäntö	16
5.2	Dokumentoinnin sisältö lastensuojelun perhetyössä.....	17
5.3	Dokumentoinnin haasteita.....	18
6	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	20
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	21
7.1	Tutkimuksen tavoite, tutkimustehtävä ja -kysymykset	21
7.2	Tutkimusmenetelmä ja kohderyhmä	21
7.3	Aineiston hankinta.....	22
7.4	Aineiston analyysi	24
7.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	25
8	TUTKIMUKSEN TULOKSET	26
8.1	Perhetyön dokumentoinnin sisältö	26
8.2	Perhetyön tavoitteiden näkyminen dokumentoinnissa.....	28
8.3	Perheen systeemisyyden dokumentoinnissa.....	29
8.4	Asiakkaan osallisuus dokumentoinnissa	30
8.5	Perhetyön dokumentoinnin kehittäminen.....	31
9	POHDINTA.....	34
9.1	Johtopäätökset	34
9.1.1	Ohjeistusten sekavuus ja koulutuksen vähäisyys	34
9.1.2	Arjen konkretian ja arvioinnin erottaminen	35
9.1.3	Asiakkaan osallisuuden ja lapsen äänen vahvistaminen	35
9.1.4	Vuorovaikutuksen merkityksellisyys dokumentoinnissa	36
9.2	Jatkotutkimukset.....	37
9.3	Oma oppimisprosessi	37
	LÄHTEET	39

Liite 1	Kyselylomake
Liite 2	Tutkimuslupa

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena on lastensuojelun perhetyön dokumentointi. Dokumentointi toimii perhetyöntekijän työvälineenä sekä asiakkaan ja työntekijän aseman ja oikeuksien turvaajana. Hyvä dokumentointi auttaa työn suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Dokumentoinnin tavoitteena on palvella perhetyön prosessia, auttaa lastensuojelun tavoitteiden arviointia, tuottaa tärkeää informaatiota mahdollisille muille viranomaisille sekä toimia asiakkaille hyödyksi. Dokumentoinnin tulisi lisätä myös asiakkaan ymmärrystä perhetyöstä ja sen tavoitteista. Lastensuojelun perhetyön dokumentoinnin tulisi olla läpinäkyvää ja avointa myös perheille, sillä sen avulla rakennetaan vuorovaikutuksellista kumppanuutta. (Perhetyön dokumentointi 2015.)

Dokumentointiosaaminen ja siinä kehittyminen on pitkä prosessi. Asiakastyö muuttuu jatkuvasti, joten dokumentointi vaatii kirjoittajalta lujaa herkkyyttä ja keskittymistä. Kyse ei varsinaisesti ole kirjoittajan henkilökohtaisista kirjoittamisen taidoista vaan kyvystä kuvata tehtyä asiakastyötä vastuullisesti ja mahdollisimman tarkasti. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011, 53.)

Kyky olennaisen tavoittamisessa ja asiakirjojen kirjoittamisessa vahvistuu työkokemuksen myötä. Kukaan ei koskaan voi sanoa olevansa täysin valmis ja oppinut. Osaamista kehittävät koulutus, ajantasaisen lainsäädännön seuraaminen sekä työyhteisön aktiivinen kiinnostus työssä syntyviä tekstejä kohtaan. Teksteistä tulisi oppia keskustelemaan työntekijöiden kesken sekä asiakkaiden kanssa. Asiakirjakirjoittamisesta tulisi näin luonteva osa työn tekemistä. (Laaksonen ym. 2011, 53.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää eri kunnissa tehtävää perhetyön dokumentointia, sen sisältöä, siihen liittyviä haasteita sekä kehittämisen mahdollisuuksia. Opinnäytetyön prosessin tavoitteena oli lastensuojelun perhetyön dokumentoinnin kehittäminen. Työn arvioinnissa ja työn näkyväksi tekemisessä dokumentoinnin merkitys on hyvin oleellinen. Dokumentoinnin tulee olla osa laadukasta lastensuojelun perhetyön työprosessia.

Opinnäytetyön aiheen olennainen liittyminen omaan työhöni ja kiinnostus aiheeseen antoi vahvaa motivaatiota tutkimuksen tekemiseen. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 74) mukaan tutkimuksen liittyminen luontevalla tavalla tutkijan jokapäiväiseen elämään ja ajatteluun lisää tutkimuksen kiinnostavuutta. Arkitieto ja käytännön työ ovat merkittävien ideoiden lähde.

Selkeä tarve tällaiseen selvitykseen ja tutkimukseen on noussut omassa työyhteisössämme perhetyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden sekä perusturvan johdon kesken. Dokumentoinnin haasteellisuus on noussut usein keskustelun aiheeksi myös eri kuntien perhetyöntekijöiden kesken toteutetuissa työkokouksissa. Eri kuntien perhetyöntekijät olivat ilmaisseet mie-

lenkiintonsa ja halukkuutensa olla mukana opinnäytetyöni prosessissa kyselyyn vastaamisessa tai haastattelussa.

Opinnäytetyön teorian keskeisinä käsitteinä ovat perhe, perhetyö, lastensuojelu ja dokumentointi. Opinnäytetyön teoria rakentuu lastensuojelusta, perhetyöstä, asiakkaan osallisuudesta sekä perheen systeemisyydestä. Tutkimuskysymyksiä oli neljä. Niiden keskeisinä teemoina olivat lastensuojelun tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus, perheen systeemisyyden sekä asiakkaan osallisuus. Tutkimuksen kyselylomakkeen kysymykset tutkimuksen kohderyhmänä oleville lastensuojelussa toimiville perhetyöntekijöille oli rakennettu niin, että niiden avulla saatiin mahdollisimman kattavat vastaukset.

Kääriäisen, Leinosen ja Metsärannan (2007, 13.) mukaan selkeän ja yksiselitteisen lainsäädännön puute hankaloittaa sosiaalihuollon dokumentointisaamisen järjestelmällistä kehittämistä. Monet lait ohjaavat sosiaalihuollon sekä myös lastensuojelun perhetyön dokumentointia, osa koskien kaikkea viranomaistoimintaa, osa erityisesti lastensuojelutyötä. Lainsäädäntöä on lisäksi uudistettu viime aikoina voimakkaasti eikä vähiten kuluvana vuonna 2015. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään dokumentointia koskevaa lainsäädäntöä lastensuojelun perhetyön näkökulmasta.

2 PERHETYÖ

Tässä luvussa määritellään perheen ja perhetyön käsitettä, sillä perheiden monimuotoisuus luo haasteita perhetyön toteutukseen. Vuonna 2015 voimaan tulleet lakiuudistukset vaikuttavat perhetyön toteutukseen. Lakimuutoksia ja niiden vaikutusta perhetyöhön tarkastellaan tässä kappaleessa ajannukaisesti.

Tarkastelussa systeemisestä näkemyksestä perhetyössä kuvataan perheen systeemiteoriaa sekä siihen olennaisesti liittyvää vuorovaikutusta ja sen merkitystä perhetyössä. Perhe itsessään on vuorovaikutusjärjestelmä, jossa kaikki perheenjäsenet vaikuttavat sanoillaan ja teoillaan toinen toisiinsa.

2.1 Perhe

Perhe koostuu yksilöistä, joiden keskinäiset suhteet erottavat perheen kaikista muista yhteiskunnallisista ryhmistä, järjestelmistä ja yhteisöistä. Perhe syntyy siteistä, jotka voivat kestää koko ihmisen eliniän. Perhe syntyy myös suhteista, joita määrittävät moraaliset, taloudelliset, yhteiskunnalliset, biologiset, emotionaaliset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Perhesuhteisiin liittyy voimakkaasti vastuu ja lojaalisuus sekä velvollisuus hoivasta ja huolenpidosta. (Rönkkö & Rytönen 2010, 10.)

Tilastokeskus määrittelee perheen muodostuvan samassa taloudessa asuvista avio- tai avopuolisista tai parisuhteensa rekisteröineistä henkilöistä ja heidän lapsistaan, yhdestä vanhemmasta lapseen sekä avio- tai avoliitossa elävistä henkilöistä, joilla ei ole lapsia. Lapsiperheiksi tilastokeskus määrittelee perheen, johon kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias kotona

asuva lapsi. Perheen perusyksikkönä pidetään edelleen yleisesti parisuhdetta, josta syntyvä lapsi saa aikaan perheen ja vanhemmuuden sekä isovanhemmuuden. (Rönkkö & Rytönen 2010, 16.)

Perheet ovat voimakkaasti moninaistuneet. Erilaiset perheratkaisut ovat nousseet entistä enemmän jokaisen henkilökohtaisiksi elämäntapavaihtoehtoina. Perhemuotojen moninaisuudesta alettiin keskustella laajemmin jo 1960-luvulla. Ihmisten erilaisuutta ja yksilöllisiä ratkaisuja kohtaan alettiin suhtautua suvaitsevaisemmin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 16.)

Nykypäivänä perheiden moninaisuus ja monimuotoisuus haastavat perhetyöntekijät sekä myös muut perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset. Perheet tulisi kyetä kohtaamaan siten, että kaikki perheet ja perheenjäsenet saisivat tukea ja apua riittävästi ja oikein kohdennettuna erilaisissa elämäntilanteissa. Lapsen hyvinvointi ja sen turvaaminen on keskeistä perhemuodosta riippumatta. Lapsi tarvitsee vanhemmiltaan ja huoltajiltaan aikaa ja huolenpitoa tunteakseen itsensä rakastetuksi ja arvostetuksi omana itsenään. (Rönkkö & Rytönen 2010, 10–15.)

Perheissä hoivaan kuuluvat välittäminen, vastuullisuus, käytännön hoivatoiminta ja hoivan vastaanottaminen. Perhesuhteissa hoiva kuuluu jokapäiväiseen moraaliseen toimintaan, joka voidaan määritellä kyvyksi ja haluksi nähdä ja kuulla toisten ihmisten tarpeita ja ottaa niistä vastuuta. Perheiden arjessa ihmiset joutuvat painiskelemaan hoivaan liittyvien tehtävien, tunteiden ja ajankäytön ristipaineissa. Hoivan ilmapiiriin liitettävät rakkaus, välittäminen, ilo, tyytyväisyys, sitoutuminen ja kuulumisen tunne ovat saaneet rinnalleen syyllisyyttä, häpeää, riittämättömyyttä, sääliä, vihaa, kyllästymistä, turhautumista ja väsymistä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 24–25.)

Perhe on ihmisen bio-psykososiaalisen kehityksen keskeinen yksikkö. Lapselle ja nuorelle perhe tarjoaa hänen elämänsä tärkeimmän ihmissuhdeympäristön, joka luo pohjan hänen koko elämän kestävään kykyyn merkittävien ihmissuhteiden muodostamiselle. Myös lapsen ja nuoren kyky toteuttaa itseään on aina yhteydessä perheen ihmissuhteisiin ja sen sisäisen vuorovaikutuksen laatuun ja muotoihin. (Piha 2004, 61.)

Nyky-yhteiskunta painottaa yksilön vastuuta omasta elämänhallinnasta. Tämä ajattelutapa saattaa jopa sivuuttaa ihmisyyteen ja elämään liittyvää haurautta, keskeneräisyyttä, epävarmuutta, epätietoisuutta sekä riippuvuutta. Julkisissa ja ammatillisissa hoivan etiikka- ja elämänhallintakeskusteluissa muokataan, rakennetaan ja määritellään ihmisyyttä, hyvää vanhemmuutta ja lapsuutta sekä myös aikuisten lasten velvollisuutta huolehtia omista vanhemmistaan. Keskustelujen pohjalta vanhemmat ja lapset sekä eri alojen ammattilaiset, kuten perhetyöntekijät perustelevat omaa toimintaansa hoivan eri alueilla. (Rönkkö & Rytönen 2010, 26.)

2.2 Perhetyön sisältö ja työmuodot

Perhetyön käsitteiden ja sisällön jäsentäminen on tärkeää, sillä perhetyö on käsitteenä monisäikeinen ja monimerkityksellinen. Perhetyötä tehdään hy-

vin erilaisissa toimintaympäristöissä, hyvin erilaisin menetelmin ja eri toimintamuotoja apuna käyttäen. Perhetyön ammattilaiset voivat edustaa erilaisia ammattiryhmiä ja -nimikkeitä. Kuntatasolla perhetyötä voidaan toteuttaa eri toimialoilta käsin. Perhetyön sisällössä, toimintamuodoissa, tavoitteissa, tekijöissä ja organisoinnissa onkin eroja myös paikkakunnittain. Perhetyön työkäytännöt ovat syntyneet paikallisesti kuntien ja järjestöjen lastensuojelutyön ja ennaltaehkäisevän tuen tarpeisiin, joista suurin on perheiden kokonaisvaltainen tukeminen heidän omassa lähiympäristössään ja arjessaan. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 27.)

Perhe käsitteenä ja perheiden elämäntilanteet ovat nykypäivänä hyvin moninaisia, joka myös osaltaan luo haasteita perhetyön määrittelylle. Perhetyö on kuitenkin kaikissa toimintamuodoissaan työntekijän ammatillista, tavoitteellista ja suunnitelmallista työskentelyä perheen tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa. Perhetyö on yhteistyötä perheen ja perheenjäsenten kanssa. Perhetyötä tehdään lähellä asiakasta, hänen arjessaan. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2012, 12–15.)

Käytännössä perhetyöntekijä työskentelee pääosin asiakasperheen kotona. Työskentelyssä ensiarvoisen tärkeää on asiakkaan arjen ymmärtäminen, ja tähän kotikäynnit antavat konkreettiset mahdollisuudet. Asiakasta eli yksittäistä perheenjäsentä ja koko perhettä tuetaan heidän omassa arjessaan, vahvistamalla heidän omia voimavarojaan ja elämänhallintaansa. Asiakkailla itsellään on oltava halu muutokseen ja vahvistumiseen. Tähän asiakkaat tarvitsevat vahvaa tukea perhetyöntekijältä, mahdollisilta muilta ammattilaisilta sekä omalta lähiverkostoltaan.

Keskeisenä tavoitteena perhetyössä on aina lapsen etu ja sen turvaaminen. Työn kohteena ovat erilaiset perheet, joissa tuen ja avun tarpeet voivat vaihdella. Perhetyössä voidaan kohdata hyvinvoivia sekä myös kriisiytyneitä perheitä. Perheen tilanne voi myös vaihdella perhetyön eri vaiheissa. Perhetyöhön kuuluu perheen tuen tarpeen tunnistaminen ja tuen tarjoaminen ennen kuin ongelmat kärjistyvät ja muuttuvat pysyviksi. (Järvinen ym. 2012, 12–15.)

Perhetyön peruslähtökohtana ovat perheiden ja perheenjäsenten elämästä lähtevät yksilölliset tarpeet. Ne voivat liittyä lapsen kehitykseen ja kasvatukseen, elinolojen järjestämiseen, vanhemmuuden tukemiseen, perheen toimintakyvyn tai hyvinvoinnin lisäämiseen. Perhetyöntekijä työskentelee lapsiperheissä auttaen vanhempia lasten hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen sekä kodinhoidollisiin tehtäviin liittyvissä töissä. Perhetyö on ohjausta, neuvontaa, keskusteluapua ja tukea perheen arjessa. Perhetyö on myös yhdessä tekemistä. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 27–28.)

Työskentelyn aikana perhetyöntekijä havainnoi, raportoi ja dokumentoi perheen ja lapsen tilanteesta tapahtuvia muutoksia suhteessa tehtyyn lastensuojelun perhetyön suunnitelmaan. Myös perheen muuta tuen tarvetta arvioidaan yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Tarvittaessa perhe ohjataan muiden palvelujen piiriin. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 27–28.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistuksen myötä perhetyön toteutus ja työn organisointi uudistuu. Uuden lain tarkoituksena on lisätä matalan kynnyksen palveluja. Perhetyötä voidaan myöntää myös ilman lastensuojelun asiakkuutta osana yleisiä sosiaalipalveluja. Tavoitteena on turvata oikea-aikainen tuki perheille painottaen ennaltaehkäisevää työtä.

Huhtikuun 2015 alussa uudistui myös Lastensuojelulaki (417/2007), jonka mukaan perheille on järjestettävä tarvittaessa lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehostettua perhetyötä. Lisäksi Lastensuojelulain mukaisesti kuntien on edelleen järjestettävä ehkäisevää lastensuojelua ilman lastensuojelun asiakkuutta. Se tarkoittaa tukea ja erityistä tukea, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Perhetyö voidaan jäsentää perheen elämäntilanteen mukaan, prosessikuvausena. Siinä perhetyö jaetaan selkeästi kolmeen eri työmuotoon perheen tarpeen ja tilanteen mukaan. Ensimmäiseksi ovat perheet, jotka tarvitsevat ehkäisevää eli varhaisen puuttumisen työmuotojen tarjoamaa tukea. Toiseksi ovat perheet, joiden elämää on järkyttänyt jokin kriisi, esimerkiksi sairaus, työttömyys, tai kuolema. Kolmanneksi ovat perheet, joissa ongelmia on ollut pitkään. Tällöin lasten ja vanhempien turvallisuuden takaaminen vaatii kontrolloitua puuttumista ja pysäyttämistä. Tämä prosessikuvaus jakaa perhetyön ehkäisevään, kriisivaiheen ja korjaavaan perhetyöhön. (Rönkkö & Rytönen 2010, 29.)

Uudistuneiden Sosiaalihuoltolain (1301/2014) sekä Lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti perhetyö voidaan jakaa kahteen eri toteutusmuotoon eli Sosiaalihuoltolain mukaiseen perhetyöhön ja Lastensuojelulain mukaiseen tehostettuun perhetyöhön. Lisäksi Sosiaalihuoltolain mukaisesti perheille on tarjottava lapsiperheiden kotipalvelua.

Asiakkuus alkaa aina palvelutarpeen arvioinnilla, jonka tekee tarkoituksen mukaisen sosiaalihuollon ammatillisen kelpoisuuden omaava viranhaltija. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla palvelutarpeen arvioinnista vastaa sosiaalityöntekijä. Palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavan henkilön on huolehdittava myös asiakkaan mahdollisesta kiireellisen avun tarpeesta. Palvelutarpeen arvioinnin pohjalta laaditaan asiakkaalle asiakassuunnitelma. (Lastensuojelulaki 417/2007; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3. luvun 18 §:n mukaan perhetyö on hyvinvoinnin tukemista tilanteissa, joissa asiakas tai hänen perheensä tai asiakkaan hoidosta vastaava henkilö tarvitsevat tukea ja ohjausta omien voimavarojen vahvistamiseksi sekä keskinäisen vuorovaikutuksen vahvistamiseksi. Perhetyötä annetaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren terveyden ja kehityksen turvaamiseksi, mutta palvelun myöntäminen ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta.

Perhetyö voi olla tilapäistä tai säännöllistä ja se on perheelle maksutonta. Asiakkuus alkaa palvelutarpeen arvioinnilla ja työ perustuu asiakassuunnitelmaan. Perhetyö on pääosin perheen kotona tehtävää työtä, joka perustuu perheen kanssa yhdessä laadittuun, perheen tarpeet yksilöllisesti huomioi-

vaan suunnitelmaan sekä siinä määriteltyihin tavoitteisiin. Perhetyö on käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. (Perhetyö 2015.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukainen perhetyö on ennaltaehkäisevää lapsiperheille järjestettävää matalan kynnyksen palvelua, joka koskee laajasti kuntalaisia eikä siis vaadi lastensuojelun asiakkuutta. Se on kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukea. Se perustuu vapaaehtoisuuteen. Perustehtävänä on perheiden elämänhallinnan ja omien voimavarojen tukeminen sekä arjessa selviytymisen vahvistaminen.

Perhetyöntekijä tukee vanhemmuutta, ohjaa lasten hoidossa ja kasvatuksessa sekä ohjaa kodin arjen ja arkirutiinien hallinnassa. Perhetyöntekijän työn tavoitteena on vahvistaa perheen omaa toimintakykyä erilaisissa elämäntilanteissa, tukea perhettä vuorovaikutustilanteissa sekä sosiaalisten verkostojen vahvistamisessa ja laajentamisessa. (Perhetyö 2015.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3. luvun 19 §:n mukaiseen kotipalveluun on oikeus lapsiperheellä, jos lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole mahdollista toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella. Kotipalvelua voidaan myöntää sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella. Tällaisia syitä tai perusteita voivat olla esimerkiksi vanhemman väsymys ja uupumus, monikkoperheet, perheen äkillinen elämäntilanteen muutos, raskauden loppuvaihe ja synnytys, erityistä hoitoa tarvitseva vauva, vanhempien erotilanne tai perheenjäsenen kuolema.

Sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna myönnettävä lapsiperheiden kotipalvelu ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, mutta tarvittaessa myös lastensuojelun asiakkaana olevalle perheelle on järjestettävä kotipalvelua. Lapsiperheiden kotipalvelusta peritään lain mukainen maksu. Maksun suuruuteen vaikuttaa aina vanhempien tulot. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/1992.)

Lastensuojelulain (417/2007) 7. luvun 36 §:n mukaisesti lastensuojeluasiakkaana olevalle perheelle on järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimina tehostettua perhetyötä. Tehostetun perhetyön piiriin ohjautuvat perheet tarvitsevat erityistä tukea ja ohjausta ja työ perustuu lastensuojelun asiakassuunnitelmaan. Tehostettu perhetyö on perheen kriisitilanteessa tarjottavaa intensiivistä tukea, jossa mukana on vahvasti kontrolli. Työskentelyn aloittamisesta, työskentelyjakson pituudesta, seurannasta ja arvioinnista päätetään yhdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. Työskentely voi olla tilapäistä tai säännöllistä ja on perheelle aina maksutonta. (Perhetyö 2015.)

Tehostettu perhetyö on lastensuojelun toimesta perheen erilaisissa kriisitilanteissa tarjottavaa perhetyötä. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittämistä. Yhteisenä päämääränä on perheen kanssa sovittujen muutosten toteutumisen tukeminen. Perhetyön aloittamisesta, työskentelyjakson pituudesta, seurannasta ja arvioinnista sovitaan lapsen

asiakassuunnitelmassa yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. (Perhetyö 2015.)

Tehostettu perhetyö on korjaavaa perhetyötä, perustehtävänä on lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen vaikeissa elämäntilanteissa lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Lähtökohtana on uhka lapsen huolenpidon, tarpeiden ja turvallisuuden vaarantumisesta. Tavoitteena työskentelyssä voi olla esimerkiksi kriisitilanteen laukaiseminen, uusien ongelmien ehkäiseminen tai tilanteen korjaaminen. Työskentely perheessä voi toisinaan olla hyvinkin pitkäkestoista lapsen ja perheen tukemista ja kannattelua. (Perhetyö 2015.)

Perhetyön toteutuksessa on tärkeää, että perhe on selvillä siitä, millä työorientaatiolla perheessä työskennellään. Lastensuojelussa, jolloin lapsi on asiakkaana, on erityisen tärkeä varmistaa perheen tietoisuus ja ymmärrys asiakkuudesta ja siihen liittyvien tukitoimien päätöksistä. Avoin yhteistyö on lastensuojelun toteutuksessa erittäin tärkeää. (Lastensuojelulaki 417/2007; Perhetyö 2015.)

2.3 Systeeminen näkemys perhetyössä

Systeeminen näkemys perhetyössä tarkoittaa, että perhe on vuorovaikutusjärjestelmä. Siinä kukin perheenjäsen vaikuttaa käyttäytymisellään ja ilmaisullaan toisiin perheenjäseniin ja on samalla itse toisten vaikutusten kohde. Yksilöä ja perhettä ei tarkastella irrallaan ympäristöstään vaan tarkastellaan, miten perhe ja sen jäsenet ovat suhteessa toisiinsa, miten he kommunikoivat keskenään ja miten he yhdessä ja erikseen toimivat perheessään. Tarkastelu kohdistuu myös siihen, miten he perheenä toimivat suhteessa ulkopuolisiin systeemeihin, kuten kouluun ja naapurustoon. (Rönkkö & Rytönen 2010, 92–93.)

Perhe on itseään säätelevä yksikkö, jossa jokainen jäsen toimii systeemin osana pyrkien ylläpitämään itselleen sopivaa tasapainoa. Joustava kyky ylläpitää tasapainoa vakiintuneisuuden ja muutospyrkimysten välillä tarkoittaa käytännössä perheen hyvää tasapainoa. Perheenjäsenet tarvitsevat hyvän perustan yksilölliselle kasvuun. Se ei ole mahdollista, jos perheessä vallitsee muutoksia vastustava ja hallitsemattoman muutoksen tila. (Piha 2004, 63.)

Perheen sisäiseen tasapainoon voivat vaikuttaa sekä sisäiset että ulkopuoliset tekijät ja tapahtumat. Sisäisiä, kehityksellisiä muospaineita aiheuttavat perheenjäsenten, erityisesti lasten ja nuorten psyykkisen kasvun ja kehityksen mukanaan tuomat tarpeet. Ulkoisia muospaineita aiheutuu puolestaan ympäröivässä yhteisössä tapahtuvista muutoksista. Tällaisia ulkoisia tekijöitä voi olla esimerkiksi työttömyys, joka heijastuu perheen sisäiseen toimintaan. Selviytyäkseen tasapainossa perheen tulee kyetä sopeutumaan sekä ulkoisiin että sisäisiin muutosvaatimuksiin. (Piha 2004, 63–64.)

Perhe on systeemi, jossa jokainen perheenjäsen vaikuttaa toinen toiseensa. Perheen äiti on voinut pyytää perhetyön tukea perheen arkeen. Toisaalta

lapsen käytös voi kertoa avun tarpeesta perheessä. Perhetyö voi kohdistua yhteen perheenjäseneen tai yhdenvertaisesti koko perheeseen. Asiakassuunnitelma tehdään aina perheenjäseneelle, johon työ pääosin kohdistuu. Perheissä voi olla myös useita lapsia ja työ voi kohdistua heihin kaikkiin. Tällöin siis jokaiselle tehdään oma asiakassuunnitelma. (Järvinen ym. 2012, 32–33.)

Perhetyön dokumentointi eli asiakaskertomusten kirjaaminen on hyvin haasteellista kaikissa tilanteissa. Kaikki vaikuttaa kaikkeen, mutta asiakaskertomus on aina henkilökohtainen. Huomion kiinnittäminen yhteen perheenjäseneen saattaa muuttaa perhesysteemiä ollen erittäin hyödyllistä. Työn suunnitelmallisuus ja jokaisen perheenjäsenen kuuntelu ja huomiointi on kaikissa tilanteissa ehdottoman tärkeää. (Järvinen ym. 2012, 32–33.)

Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi, jonka nimellä asiakassuunnitelma tehdään. Asiakassuunnitelma on aina henkilökohtainen, mutta perheessä kuitenkin kaikki perheenjäsenet vaikuttavat toisiinsa. Perheessä tehtävä työ kulminoituu hyvin usein vanhemman tai vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Tämä asettaa dokumentointiin huomattavia haasteita. Vanhemman väsymys, uupumus ja kyky huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta juontuvat usein juuri mielenterveyden ongelmista. Miten tällaiset asiat dokumentoidaan lapsen nimellä olevaan asiakirjaan? Mitä asioita perhetyöntekijän tulee dokumentoida? Perhe on systeemi, jossa kukin perheenjäsen vaikuttaa käyttäytymisellään ja ilmaisullaan toisiin perheenjäseniin ja on samalla itse toisten vaikutusten kohde. (Rönkkö & Rytönen 2010, 92–93.)

2.4 Vuorovaikutuksen merkitys perhetyössä

Perhetyössä korostetaan työmuodosta, -menetelmistä tai työskentelyn ympäristöstä huolimatta aina ihmisten kohtaamista ja hyvän yhteistyösuhteen syntymistä. Asiantuntemus rakentuu tilannekohtaisesti ja vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus asiakkaan kanssa onkin perhetyön tärkein työmenetelmä, keino ja työn kehys. Ensimmäinen tapaaminen asiakasperheen kanssa on vuorovaikutuksen ja yhteistyön kannalta aina ratkaiseva. (Rönkkö & Rytönen 2010, 41–42.)

Vuorovaikutuksen eri orientaatioista yksi on dialoginen asiakastyö. Se perustuu oletukseen tasavertaisesta vuorovaikutussuhteesta ja yhteisestä ymmärryksestä osapuolten välillä. Asiakas ja työntekijä yhdessä määrittelevät tilannetta ja etsivät asioihin ratkaisuja. Dialogisuuden tärkeä elementti on vastavuoroisuus. Asiakassuhteessa tämä tarkoittaa molemminpuolisen ymmärryksen rakentamista. Siinä mennään sekä asiakkaan että työntekijän ehdoilla eikä siis vain toisen ehdoilla. Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta, toisen kuuntelua tai keskustelua. Parhaimmillaan dialogisuudessa molemmat osapuolet oppivat ja voivat muuttaa mielipiteitään tai asenteitaan. (Mönkkönen 2007, 86–89.)

Mönkkösen (2007, 89) mukaan dialogisuus voidaan nähdä suhteena, jossa tapahtuu jotain merkittävää kahden tai useammankin ihmisen välillä. Ilman luottamuksellista suhdetta ei kuitenkaan yleensä synny oikeutusta

dialogiselle vuorovaikutukselle. Vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa on muistettava kärsivällinen asioiden kypsyttely.

Vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat usein itsestä riippumattomat tekijät, joka tekee dialogisesta kohtaamisesta haasteellisen. Ymmärrys avautuu yleensä hiljalleen ja oivallukset syntyvät joskus vasta ahdistuksen, ristiriitojen ja totuuden koetteluun kautta. Sosiaalisen auttamistyön ammattilaiselle on tärkeää oman toiminnan kriittisen arvioinnin oppiminen. Lisäksi hänen on myös kyettävä muuttamaan toimintaansa omien reaktioiden ja toimintaa koskevien oivallusten kautta. (Mönkkönen 2007, 97–98.)

Mönkkösen (2007, 98) mukaan ihmisillä on taipumusta selittää omaa toimintaansa itselleen parhain päin. Ihmiset puolustavat voimakkaasti omaa näkökulmaansa ja tekevät liian nopeita johtopäätöksiä toisten huomioista. Jokaisen tulisi käyttää aikaa toisen ajatusten tutkimiseen. Oman toiminnan ja vertaisarvioinnin merkitys on hyvin tärkeää sosiaalisessa auttamistyössä.

Dokumentoinnin näkökulmasta perhetyössä toteutuva näkymättömämpi työ voi jäädä erilaisten konkreettisten toimien varjoon. Vuorovaikutuksen laatu, yhteistyösuhteen luonne ja keskustelutilanteiden vivahteet ovat sitä näkymätöntä työtä, joka voi jäädä perhetyöntekijältä huomaamatta tai sitä voi olla vaikea tehdä näkyväksi dokumentoinnissa. Työskentelyssä ja siten dokumentoinnissa saattaa korostua tehtävä- ja tavoitekeskeisyys sekä keskittyminen niissä käytettäviin menetelmiin ja tekniikoihin. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 166–167.)

Vuorovaikutus on Rönkön ja Rytkösen (2010, 166) mukaan prosessi, jota ohjaamme toinen toisillemme antamalla palautetta puheella, eleillä ja erilaisilla kehon asennoilla. Vuorovaikutus on selviä välitettyjä viestejä ja tilanteen tuottamia vihjeitä, joita tulkitsemme eri aistien avulla. Me havaitsemme, kuulemme, reagoimme ja tunnemme.

Perhetyöntekijän tulee olla vuorovaikutustaidoissaan hienotunteinen ja tahdikas, sillä perhetyötä tehdään perheen henkilökohtaisella alueella. Lisäksi perheen kohtaamiset ovat aina erilaisia, perheet ovat erilaisia ja tilanteet perheissä muuttuvat, ilmapiiri vaihtelee, joskus hyvinkin nopeasti. Perhetyöntekijältä muuttuvat tilanteet vaativat eläytymistä toisen ihmisen asemaan, kuulemisen ja kohtaamisen taitoja, sensitiivistä havainnointia, tilanneherkkyyttä sekä improvisointikykyä. (Rönkkö & Rytkönen 2010, 166–167.)

3 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelun prosessia, lastensuojelua ohjaavaa lainsäädäntöä sekä oleellisia asioita lastensuojelun perhetyön näkökulmasta. Tässä luvussa avataan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, ennaltaehkäisevää lastensuojelua sekä avohuollon tukitoimena toteutettavaa tehostettua perhetyötä osana lastensuojelun prosessia. Lastensuojelulain (417/2007) sekä Sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutosten myötä

perhetyötä tarjotaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena, mutta myös sosiaalihuollon peruspalveluissa.

Lastensuojelulain (417/2007) 1. luvun 4§:n mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä on tuettava lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelu on myös ennaltaehkäisyä sekä varhaista puuttumista lapsen ja perheen ongelmiin. Lapsen etu on aina otettava ensisijaisesti huomioon arvioitaessa lastensuojelun tarvetta ja sen toteutusta. Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.

3.1 Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu ja ehkäisevä lastensuojelu

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto. Lastensuojelutyötä toteutetaan lastensuojelun sosiaalityössä, jolloin lapsi tai nuori on lastensuojelun asiakas. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:3 §.)

Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun lisäksi kunnan tulee järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevää lastensuojelua on kaikki sellainen erityinen tuki, jota annetaan lapsille ja perheille ilman lastensuojelun asiakkuutta. Sen tarkoituksena on lapsen ja hänen perheensä erityinen tukeminen kunnan muiden palvelujen piirissä. Tällaista ennalta ehkäisevää tukea annetaan esimerkiksi terveydenhuollon, opetuksen, nuorisotyön, äitiys- ja lastenneuvolan, päivähoidon tai muun sosiaali- ja terveydenhuollon parissa. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:3 §; Ehkäisevä lastensuojelu 2015.)

Ehkäisevä lastensuojelu on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jonka avulla edistetään ja turvataan lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää havaitsemalla mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lasten ja nuorten huolenpitoon ja kasvatukseen liittyvät ongelmatilanteet sekä tarjoamalla perheille jo peruspalveluiden kautta varhaista tukea ja apua. (Lastensuojelulaki 417/2007 1:3 §; Ehkäisevä lastensuojelu 2015.)

Uusi Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) osaltaan siirtää sosiaalihuollon painopistettä korjaavista toimista hyvinvoinnin edistämiseen ja varhaiseen tukeen. Myös palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen on lain mukaan tärkeä tavoite. Lapsen etu on ensisijaisesti huomioitava kaikissa sosiaalihuollon toimissa. Tällöin kiinnitetään Lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti erityistä huomiota lasta koskeviin toimenpidevaihtoehtoihin ja ratkaisuihin.

Varhainen tuki ja matalan kynnyksen palvelut, asiakaslähtöisyys ja vaikuttavuuden paraneminen sekä palveluiden tuottamisen tehokkuus ovat laki-

muutosten tärkeitä tavoitteita. Sosiaalitoimen ja kunnan muiden viranomaisten tehtävänä on yhteistyönä seurata ja edistää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia sekä kaikin mahdollisin keinoin ehkäistä sosiaalisten ongelmien syntymistä ja lisääntymistä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, Taskinen 2012, 32–33.)

3.2 Lastensuojeluasian vireille tulo ja lastensuojelun tarpeen selvitys

Lastensuojelussa lapsi on alle 18-vuotias ja nuori 18–20-vuotias. Lastensuojelun tarpeen taustalla voivat olla hyvin moninaiset syyt lapsen ja koko perheen tilanteessa. Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen on mahdollisuus ja toisaalta velvollisuus kaikilla. Monilla laissa määritellyillä ammattikuntien ja luottamustoimien edustajilla on siihen kuitenkin lakisääteinen velvollisuus. (Lastensuojelulaki 417/2014; Mitä on lastensuojelu? 2015.)

Ilmoitusvelvollisuus koskettaa laajasti eri tahoja, jotka ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat tekijät tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Ilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä virastossa henkilökohtaisesti. Ilmoituksen tekemistä varten on olemassa valmiita lomakkeita, mutta niiden käyttäminen ei ole välttämätöntä. Tärkeintä on tehdä ilmoitus viipymättä. Lisäksi ilmoitusvelvollisten tahojen tulee antaa yhteystietonsa, jotta tietoihin saadaan tarvittaessa täydennystä. Ilmoittajan ollessa viranomainen, on tämä aina kerrottava perheelle. Yksityishenkilö voi jättää henkilöllisyytensä ilmoittamatta. (Lastensuojelulaki 417/2014; Mitä on lastensuojelu? 2015.)

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän saatua tiedon mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Hakemuksesta on kyse silloin, kun lapsi, nuori tai vanhemmat ottavat itse yhteyttä lastensuojeluun. Lastensuojeluasiakkuuden tultua vireille, on välittömästi arvioitava mahdollinen lastensuojelun tarpeen kiireellisyys. Tällöin on toimittava heti, sillä kyseeseen voi tulla kiireellinen sijoitus. Lisäksi on tehtävä Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4. luvun 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 417/2007 5:26 §; Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014 26 §, 27 §.)

Lakimuutosten myötä lastensuojelun asiakkuus ei siis ala vielä silloin, kun vasta selvitetään lastensuojelun tarvetta. Arvion Lastensuojelulain mukaisen palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. (Lastensuojelulaki 417/2007 5:26 §; Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014 26 §, 27 §.)

Lastensuojelun asiakkuus alkaa sosiaalityöntekijän arvioitua lapsen kasvuolosuhteiden vaarantavan lapsen terveyttä ja kehitystä, lapsen vaarantavan terveyttään ja kehitystään omalla käyttäytymisellään tai lapsen tarvitsevan lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdyttä-

vien kiireellisten toimien myötä, jotta turvataan lapsen terveys ja kehitys. (Lastensuojelulaki 417/2007 5:27 §.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä selvitetään ja arvioidaan lapsen suojelun ja tuen tarve suhteessa vanhempien kykyyn ja mahdollisuuksiin ottaa niistä vastuu. Selvityksen tekemiseen osallistuvat yhteistyössä lapsi ja hänen huoltajansa sekä mahdollisesti muut lapselle läheiset ihmiset. Lastensuojelutarpeen selvittämiseksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata ja kuulla lasta henkilökohtaisesti. Lapsen iästä riippumatta hänellä on oikeus esittää omat näkemyksensä ja toivomuksensa asioihin. Selvityksen perusteella arvioidaan lapsen edun toteutumista ja tarvittavia lastensuojelutoimenpiteitä. Selvityksestä tehdään kirjallinen yhteenveto. Siinä sosiaalityöntekijä ottaa kantaa siihen, onko tarvetta lastensuojelun asiakkuuteen. Tarvittaessa lapsi, nuori tai perhe ohjataan muiden palveluiden tai tuen piiriin. (Mitä on lastensuojelu? 2015.)

3.3 Asiakassuunnitelma ja avohuollon tukitoimet

Lastensuojelulain (417/2007) 6. luvun 30 §:n mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma laaditaan ja tarkistetaan yhdessä lapsen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajan, vanhemman tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan tai lapselle läheisen henkilön kanssa ellei ilmeistä estettä ole. Yhteistyö ja yhteiset näkemykset asioista ovat asiakassuunnitelman lähtökohtana.

Mahdolliset asianosaisten eriävät mielipiteet ja näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä tulee myös kirjata asiakassuunnitelmaan. Siihen kirjataan myös ne olosuhteet ja asiat, joilla tuen tarpeeseen pyritään vaikuttamaan, lapsen ja perheen tuen tarve sekä palvelut ja muut tukitoimet. Lisäksi kirjataan arvioitu tavoitteiden toteutumisen aika. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on viipymättä ryhdyttävä lain mukaisiin avohuollon tukitoimiin, kun lastensuojelun tarve on todettu. Huhtikuun 2015 alusta Lastensuojelulain (417/2007) ja Sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutoksilla on vaikutusta siihen, että lastensuojelun asiakkaan on mahdollista saada myös Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja, kuten kotipalvelua tai tukihenkilön tai tukiperheen. Myös muita lapsen terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömiä sosiaalihuollon palveluja tai lasten päivähoitoa tulee järjestää sosiaalityöntekijän arvion mukaisesti.

Lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioiden voidaan lastensuojelun avohuollon tukitoimina perheelle tarvittaessa myöntää tehostettua perhetyötä, perhekuntoutusta sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena. Avohuollon sijoituksen tulisi tapahtua ensisijaisesti siten, että lapsi sijoitetaan yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Koko perheen sijoitus voi tapahtua laitoksessa tai perhehoidossa. (Lasten-

suojelulaki 417/2007; Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1302/2014; sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Mitä on lastensuojelu? 2015.)

3.4 Tehostettu perhetyö

Lastensuojelulain (417/2007) 7. luvun 36 §:n mukaisesti lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle on järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehostettua perhetyötä. Tehostetun perhetyön piiriin ohjautuvat perheet tarvitsevat erityistä tukea ja ohjausta. Työ perustuu lastensuojelun asiakassuunnitelmaan. Työskentelyn aloittamisesta, työskentelyjakson pituudesta, seurannasta ja arvioinnista päätetään yhdessä lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa. Työskentely voi olla tilapäistä tai säännöllistä eli sille ei ole olemassa selkeitä määräaikoja. Tehostettua perhetyötä arvioidaan säännöllisesti. Lisäksi tehostettu perhetyö on perheelle maksutonta. (Perhetyö 2015.)

Tehostettu perhetyö on perheen erilaisissa kriisitilanteissa tarjottavaa intensiivistä tukea, jossa on mukana vahva kontrolli. Tehostettu eli korjaava perhetyö on lapsiperheiden tukemista ja kuntouttamista vaikeissa elämäntilanteissa. Työn tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä. Sen avulla myös tuetaan ja vahvistetaan vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskkyä ja -mahdollisuuksia. (Lastensuojelulaki 417/2007 7:36 §; Perhetyö 2015.)

Tehostetun perhetyön tavoitteena voi olla erilaisten perheiden kriisitilanteiden laukaiseminen, uusien ongelmien ehkäiseminen tai tilanteiden korjaaminen. Lapsi tai perhe voi tarvita pitkäaikaisesti tukea ja kannattelua, jotta lapsen kotona asuminen olisi mahdollista. Perhetyön tavoitteiden ja suunnitelmien laatimisella yhdessä perheen kanssa pyritään motivoimaan ja sitouttamaan perhe yhdessä työskentelyyn tavoitteiden toteutumiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 7:36 §; Perhetyö 2015.)

3.5 Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto

Lapselle on järjestettävä kiireellisesti tarvittava hoito sijaishuoltona, jos lapsi on välittömässä vaarassa, puutteet lapsen huolenpidossa tai muissa kasvuolosuhteissa uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, lapsi itse vaarantaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä rikoksia tai käyttäytymällä itsetuhoisesti. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen ryhdytään kuitenkin vain, jos lastensuojelulain (417/2007) 7. luvun mukaiset avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamisen kannalta sopivia tai mahdollisia tai ne katsotaan riittämättömiksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 7:36 §; 8:38 §; 9:40 §.)

Kiireellisen sijoituksen tarve voi syntyä esimerkiksi silloin, kun kodin olosuhteet vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsen huoltajat tai vanhemmat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan lastaan esimerkiksi päihteiden vaikutuksen alaisina tai akuutin mielenterveysongelman

vuoksi. Kiireellisen sijoituksen syynä voi olla myös perusteltu epäilyksen joutumisesta pahoinpitelyn kohteeksi eivätkä vanhemmat suostu tarvittaviin tutkimuksiin asian selvittämiseksi. Kyse voi olla myös vanhempien onnettomuudesta tai sairastumisesta. Kiireellisen sijoituksen taustalla voi olla lapsen hyvinvointia tai jopa henkeä uhkaavaa heitteillejättöä tai kaltoinkohtelua. (Kiireellinen sijoitus 2015.)

Ennen päätöksen tekemistä kiireellisestä sijoituksesta, on selvitettävä lapsen, vanhemman, huoltajan sekä muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön mielipide ja käsitys tilanteesta. Mielipiteen selvittäminen voidaan poikkeuksellisesti jättää tekemättä, jos käsittelyn viivästyminen kiireellisyytensä vuoksi aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Mielipiteen selvittäminen ja sen sisältö on kirjattava asiakasasiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007 8:39 a ja b §; Kiireellinen sijoitus 2015.)

Huostaanottoa ja sijaishuoltoa ennen sekä myös ennen huostassa pidon lopettamista on selvitettävä lapsen oma mielipide ja järjestettävä lapselle mahdollisuus tulla kuulluksi. Myös lapsen vanhemmalle, huoltajalle sekä henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on ollut juuri ennen asian valmistelua, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Lastensuojelulain (417/2007) 9. luvun 42 §:n mukaan kuuleminen voidaan tietyin ehdoin jättää myös suorittamatta.

4 ASIAKKAAN OSALLISUUS

Tässä kappaleessa käsitellään lapsen osallisuutta häntä itseään koskevissa asioissa ja tilanteissa lastensuojelun perhetyössä sekä sitä koskevassa dokumentoinnissa. Lapsi on merkittävä tiedontuottaja omaa tilannettaan koskevissa asioissa. Lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. On tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä pääsee osalliseksi. Lapsella on osallisuuteen lakisääteinen oikeus. (Kääriäinen 2007, 27.)

Osallisuudeksi voidaan katsoa ihmisen oikeus saada tietoa häntä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Osallisuudessa olennaista on vastavuoroisuus. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Perhetyö nojaa vahvasti vuorovaikutukselliseen työotteeseen. Keskeisenä eettisenä periaatteena on asiakkaan mahdollisuus olla osallisena omissa asioissaan ja tulla kuulluksi. (Rönkkö & Rytönen 2010, 51.)

Lapsen oikeus osallisuuteen säädetään Lastensuojelulaissa (417/2007). Lain 4. luvun 20 §:n mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide huomioiden hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. Lastensuojelulaki pitää ensisijaisena lapsen aktiivista huomioimista ja mukaan ottamista koko lastensuojeluprosessin ajan.

Hotarin, Orasen ja Pösön (2013, 149–151) mukaan juridisen tason rinnalla osallisuuden toteutumista voidaan tarkastella myös osallistuvan lapsen kokemuksena. Tällä tarkoitetaan lapsen subjektiivista kokemusta omista toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksista tietyissä yhteisöissä tai prosesseissa. Osallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutuksen tuloksena. Myös aivan pienellä lapsella on oikeus osallisuuteen. Erityisesti tällöin korostuu aikuisen rooli osallisuuden edellytysten mahdollistajana. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lapsen osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta lapsi tulisi nähdä yksilönä. Osallisuus liittyy vahvasti siihen, miten lapset ja lapsuus nähdään. Osallisuus ei ole teknistä, menetelmällistä tai hallinnollista, vaan se pitää sisällään käsityksen lapsesta yksilönä, yhteiskunnan ja inhimillisen yhteisön jäsenenä ja toimijana. Asiakirjoihin tulee kuvata lasta ja lapsen kanssa tehtyä työtä, kohtaamisia, tilanteita, hetkiä ja keskusteluja. Kirjaamalla lasta koskevia asioita, nostetaan lapsen tilanne arvioinnin ja työn tekemisen kohteeksi. (Hotari ym. 2013, 162; Kääriäinen ym. 2007, 27.)

Lapsella on lakisääteinen oikeus osallisuuteen, oikeus tulla kuulluksi ja nähdä sekä oikeus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Kääriäinen ym. (2007, 27–28) muistuttavatkin, että vanhemmasta ei tule lastensuojelun asiakasta ilman lastaan, joten työstä syntyvät dokumentit ovat lapsen asiakkuuden asiakirjoja, yksilöllisiä dokumentteja lapsen tilanteesta ja hänen elämästään osana omaa perhettään.

Perheen ja lapsen auttamisessa on tärkeää tavoittaa lapsen näkemys asioista. Lapsella on oikeus olla mukana tuottamassa tietoa tilanteistaan, kokemuksistaan ja odotuksistaan. Hurtigin (2006, 167–169.) mukaan tätä pidetään tietyllä tavalla itsestään selvänä. Siitä huolimatta sosiaalityössä asiakastyöstä, vuorovaikutuksesta tai tiedonkeruusta puhuttaessa voidaan lasten tiedon erityisyys jopa täysin ohittaa. Lasten osallisuus edellyttää esiin nousevien kysymysten konkretisoimista, pohtimista ja ratkaisemista. Pelkä lasten tiedon merkityksen toteaminen ja tunnustaminen eivät riitä.

Lastensuojelun perhetyössä lapsi tulee ottaa osaksi työskentelyprosessia. Häneltä kysytään asioita ja häntä kuunnellaan. Tällöin mahdollistuu aito osallistaminen. Osallisuuden ja kohtaamisen kokemukset ovat aina tiiviisti sidoksissa toisiinsa. Lapsella voi olla kohtaamattomuuden kokemuksia suhteessa vanhempiinsa ja muihin läheisiin aikuisiin. Lapset kokevat tulleet ohitetuiksi eli lasta ei ole kuunneltu eikä hänen mielipidettään ole kysytty. Lapsella voi olla mitätöidyksi tulemisen kokemuksia tilanteista, joissa heidän olisi pitänyt tulla kuulluksi. (Pekkarinen 2006, 105–107, 126.)

Dokumentoinnissa asiakkaan osallistaminen omien asiakirjojen laadintaan voi olla voimaannuttava kokemus asiakkaalle, mutta myös työntekijälle itselleen. Kirjoitettuja tekstejä voidaan lukea asiakkaalle ja tekstejä voidaan muokata yhdessä asiakkaan kanssa. Tällöin tehdystä työstä ja omasta toiminnasta tehdään näkyvä prosessi, joka avaa asiakkaalle uusia dialogisia mahdollisuuksia. Asiakkaan osallistuminen omien dokumenttiansa laatimiseen lisää myös hänen sitoutumistaan työskentelyyn. Hänelle annetaan

mahdollisuus kysyä työntekijän ratkaisusta ja tulkinnoista. Myös työntekijällä on mahdollisuus varmistaa kuulemiensa asioiden oikeellisuus. (Kääriäinen 2007, 27.)

5 DOKUMENTOINTI LASTENSUOJELUN PERHETYÖSSÄ

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelun perhetyön dokumentointia ohjaavaa lainsäädäntöä ja muita ohjeistuksia, dokumentoinnin sisältöä sekä haasteita. Asiakastyöstä laaditut dokumentit tekevät toteutettua työtä näkyväksi. Kääriäinen (2006, 45) kuvaa asiakasdokumentteja jäljiksi, jotka jäävät kertomaan kohtaamisista, keskusteluista ja päätöksistä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut sosiaalihuollon asiakaslain soveltamista koskevan oppaan, mutta yksityiskohtaisia asiakastiedon kirjaamista ja käyttöä koskevia ohjeita ei sosiaalihuollon osalta ole. Sosiaalihuollon eri työtehtävissä ja työyksiköissä dokumentointiosaamisessa on suuria eroja. Lisäksi sosiaalihuollossa palveluita järjestävät ja tuottavat viranomaisien ohella useat yksityiset ammatinharjoittajat ja palveluntuottajat. Alan ammatilliseen koulutukseen ei sisälly riittävästi asiakirjojen kirjoittamisen koulutusta ja juridista koulutusta. (Laaksonen ym. 2011, 52–53.)

5.1 Dokumentointia ohjaava lainsäädäntö

Dokumentointi on merkittävä työväline lastensuojelussa koko prosessin ajan. Dokumentoinnin tarkoituksena on ohjata työntekijää lastensuojelulain mukaisissa työprosesseissa, siihen liittyvässä päätöksenteossa sekä päätösten valmistelussa. Lastensuojelulain (417/2007) 6. luvun 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Lastensuojelulain kirjaamisvelvollisuuden lisäksi dokumentointia ohjaavat monet muut lait. Hallintolaki (434/2003) edellyttää työntekijöiden kirjaavan asiat suullisesti esitetyistä vaatimuksista ja selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asioiden ratkaisuihin. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) määrittää asiakkaan oikeudet tutustua häntä koskeviin dokumentteihin sekä oikeudesta saada itseään koskevia tietoja. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) sisältää säännökset asiakirjajulkisuudesta, hyvästä tiedonhallintatavasta, salassapitovelvoitteista ja salassapidosta poikkeamisesta sekä sen lakkaamisesta.

Henkilötietolaissa (523/1999) säädetään asiakkaan oikeudesta tarkastaa asiakasrekisterin tietoja sekä oikeuden toteuttamisesta. Lastensuojelua varten kerätyistä tiedoista muodostuu Henkilötietolain tarkoittama henkilörekisteri, johon kuuluvat kaikki kyseistä tarkoitusta varten kerätyt ja talletetut tiedot. Asiakkaan tiedonsaantioikeudesta säädetään myös Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007).

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) tuli osittain voimaan 1.4.2015 alkaen. Lain tarkoituksena on toteuttaa yhdenmukaisia menettelytapoja käsiteltäessä sosiaalihuollon asiakasta koskevia tietoja sekä siten edistää sosiaalihuollon tehtävien asianmukaista hoitamista. Uuden lain mukaan sosiaalihuollon asiakastyötä tekevien tulee kirjata ja tallentaa asiakastiedot asiakasasiakirjoihin yhteneväisesti.

Laki koskee sekä julkisia että yksityisiä toimijoita. Laissa määritellään myös sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen säilyttämisen ajat. Lastensuojeluilmoitukset säilytetään 30 vuotta. Muut lastensuojelun asiakasasiakirjat säilytetään 120 vuotta lapsen syntymästä. Lisäksi pysyvästi säilytettäviä ovat lastensuojelua koskevat päätökset, suunnitelmat ja asiakaskertomukset. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.)

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (HE 345/2014 vp, 19–20) perustellaan lain vaikutuksia viranomaisen, ammattilaisten, hallinnon ja yhteiskunnan näkökulmasta sekä vaikutuksista asiakkaan asemaan. Asiakastietojen yhtenäistämistyö tuo merkittävät hyödyt sosiaalihuollon palveluntajille. Yhtenäistämistyö on myös edellytys sosiaalihuollon valtakunnallisen asiakirja-arkiston muodostamiselle.

Sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta hyöty on asiakastietojen kirjaaminen yhdenmukaisesti ja -rakenteisesti. Kirjaaminen samoilla luokituksilla ja periaatteilla samankaltaisiin asiakirjoihin toimipaikasta riippumatta nopeuttaisi ja helpottaisi työtä. Asiakastietojen kirjaamisen muuttuessa rutiiniksi, työntekijälle jäisi enemmän aikaa asiakaskontakteihin. Myös yhdenmukainen terminologia nähdään helpottavana tekijänä asiakastyössä sekä ammatillisissa kontakteissa. (HE 345/2014 vp, 19–20.)

Hyötynä ja mahdollisuutena sosiaalihuollon palveluja tuottavien organisaatioiden näkökulmasta nähdään työn tuottavuuden paraneminen tiedon saatavuuden parantuessa ja tietojen etsimiseen sekä selvittämiseen kuluvan ajan vähentyessä. Yhtenäinen palvelujäsennys ja rakenteinen kirjaaminen selkeyttäisi ja yhdenmukaistaisi asiakastyön dokumentointikäytäntöjä. Asiakkaan palveluprosessit yhdenmukaistuvat, jolloin asiankäsittelyprosessit olisivat yhdenmukaisia asuinpaikasta ja palvelun tarjoajasta riippumatta. (HE 345/2014 vp, 20–22.)

Yhteiskunnan näkökulmasta hyödyiksi mainitaan sosiaalipalvelujen toiminnan tehostuminen. Se mahdollistuu oikeiden asiakastietojen saatavuudella niihin oikeuttaville ammattilaiselle aina tarvittaessa. Lisäksi nähdään kansalaisten tasa-arvoisuuden lisääntyminen palvelujen yhdenmukaisen ryhmittelyn ja asiakastietojen yhdenmukaisuuden myötä. (HE 345/2014 vp, 20–22.)

5.2 Dokumentoinnin sisältö lastensuojelun perhetyössä

Lastensuojelun perhetyössä tiedot ovat ehdottoman salassa pidettäviä. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan jokainen lapsi on erikseen lastensuojelun asiakas. Se tarkoittaa, että jokaiselle perheen lapselle, johon lastensuo-

jelun työskentely kohdistuu, on laadittava omat asiakastiedot ja dokumentit. Lasta ja perhettä koskevia tietoja kirjattaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, kenen asiakastietoihin merkinnät tehdään. (Dokumentointi lastensuojelussa 2015.)

Asiakasperheiden kokoonpanot saattavat myös muuttua asiakkuuden aikana, joka osaltaan asettaa vaatimuksia dokumentoinnille. Asiakkaalla on oikeus lukea vain itseään koskevia asiakastietoja, joten jos tietoja on eri henkilöiden asiakastiedoissa, hankaloituu tietojen etsiminen. Lisäksi perheen kokoonpanon muuttuessa, voi tietoja siirtyä perheeseen kuulumattoman henkilön tietoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007; Dokumentointi lastensuojelussa 2015.)

Asiakirjojen kirjoittaminen eli dokumentointi on välttämätöntä ja lakisääteinen velvollisuus lastensuojelutyössä. Hyvä asiakastyön dokumentointi palvelee tehdyn työn suunnittelua ja arviointia. Lastensuojelun asiakkuusprosessissa asiakastyön näkyviin kirjaaminen luo edellytykset tukitoimien toimivuuden seurannalle ja arvioinnille. (Kääriäinen ym. 2007, 11–14.)

Dokumentointi tuottaa tarpeellista informaatiota mahdollisille muille viranomaisille sekä asiakkaalle itselleen. Hyvä asiakastyön asiakirjojen ylläpito turvaa asiakkaan sekä myös työntekijän asemaa ja oikeuksia. Asiakastyön dokumentit ovat valikoitua kertomusta tehdystä työstä, johon voidaan palata sekä siten tarkistaa laadittuja sopimuksia ja suunnitelmia. (Kääriäinen ym. 2007, 11–14.)

Dokumentoinnissa asiakirjat sisältävät tärkeiksi arvioituja tietoja asiakassuhteen kannalta, asiakkaan elämän kannalta tai työn tekemisen kannalta. Asiakirjat sisältävät todellisuutta asiakkaan elämästä. Tarkoitus on kuitenkin kuvata tehtyä työtä, ei asiakkaan koko elämänsäkirjoa. Perhetyön dokumentoinnin tulisi sisältää konkreettisia havaintoja lapsesta ja perheen arjesta. Työntekijä tietoisesti ja tiedostamattaan valikoi huomioitaan tilanteista, tapahtumista, päätöksistä ja seurauksista. Perhetyöntekijän havainnot ja tulkinnat tulee erottaa selkeästi toisistaan. Dokumentoinnissa työntekijän on tärkeää ymmärtää tekevänsä valikointia, johon sisältyy työntekijän valtaa ja vastuuta. (Kääriäinen ym. 2007, 11–12; Perhetyön dokumentointi 2015.)

Työntekijä osoittaa erilaisilla kirjoittamisen keinoilla ammatillista tietoa ja taitoa. Työntekijällä on aina arviointivastuu. Hän joutuu pohtimaan ja arvioimaan, mikä tieto on työn ja asiakkaan kannalta olennaista kirjata. Tässä asiakastyön dokumentoinnin prosessissa asiakkaalla on oikeus olla mukana. Dokumentoinnin tulisi lisätä asiakkaan ymmärrystä perhetyöstä ja sen tavoitteista sekä luoda asiakkaalle mahdollisuuksia rakentaa vuorovaikutuksellista kumppanuutta yhdessä perhetyöntekijän kanssa. (Kääriäinen 2007, 11–12; Perhetyön dokumentointi 2015.)

5.3 Dokumentoinnin haasteita

Perheiden ja perhetyön moninaisuus kuvaavat hyvin myös dokumentoinnin haasteellisuutta. Kääriäisen ym. (2007, 24) mukaan asiakastyön muis-

tiinpanojen kirjoittaminen tapahtuu nykyhetkessä eli tilanteessa, jossa tulevaisuus on avoin. Kirjoittajalla on käytössään vain menneisyys ja kirjoittamisen hetki. Tekstit ovat vahvasti kontekstuaalisia eli syntyajankohtaan-
sa sidottuja.

Kirjoittajan ei tule olla liian varovainen eikä pelätä väärin ymmärretyksi tulemista. Liiallinen arkuus dokumentoinnin toteutuksessa saattaa köyhdyttää tilannearvioita sekä pakottaa kirjoittajan piilottamaan omaa ammatillista ymmärrystään. Tulevien tapahtumien ja mahdollisten tulkintojen murehtimisen sijaan kirjoittajan tulee kiinnittyä aikaan ja paikkaan. Tilanteita on aina mahdollisuus arvioida uudelleen, jolloin voi kirjoittaa ajan-
kohtaisempia tilannearvioita, havaintoja ja suunnitelmia. Uudet arviot ja suunnitelmat tekevät työprosessista näkyviä ja arvioitavia eivätkä suinkaan mitätöi aikaisemmin kirjoitettuja havaintoja. (Kääriäinen ym. 2007, 24.)

Dokumentoinnissa tekstin vakuuttavuuteen ja käsitykseen todellisuudesta vaikuttavat yksityiskohtaiset kuvaukset todellisista tilanteista, hajuista, esineistä ja ilmeistä. Lastensuojelussa todellisten olosuhteiden tavoittaminen on oleellinen osa työprosessia ja on pohjana työn suunnittelulle ja päätöksenteolle. Tilanteiden ja olosuhteiden kuvaamisessa on tärkeää kuvata sekä kielteisiä että myönteisiä asioita perheen arjesta, sillä molempia varmasti ilmenee. (Kääriäinen ym. 2007, 25–26.)

Asiakirjatekstin tulee olla selkeää ja ymmärrettävää, lähellä asiakkaan arkea. Tekstin tulee tuoda esiin, missä asioissa tarvitaan muutosta. Perheessä tapahtuvat positiiviset muutokset ja työssä onnistumiset tulee dokumentoida. Positiivisia muutoksia voivat olla esimerkiksi lapsen oireilun väheneminen, päihteiden käytön lopettaminen, perheen yleinen virkistytminen tai masennuksesta selviäminen. Ongelmat, huolen aiheet ja erilaiset työskentelyn esteet on myös tärkeää dokumentoida. (Kääriäinen ym. 2007, 25–26.)

Kääriäinen ym. (2007, 23) toteavat, että teksti ei ole koskaan samalla tavoin vuorovaikutuksellista kuin kasvokkain puhuminen. Dokumentointiosaamisessa asiakirjakirjoittamisen tyyli, sisällöt ja tavat koetaan haastaviksi. Puhuttaessa kasvokkain, puhuja voi aina tarkistaa kuulijalta, onko tullut ymmärretyksi. Lastensuojelussa asiakirjat ovat salassa pidettäviä. On tärkeää kuitenkin huomioida, että tekstit voivat joutua eri viranomais-
ten, ammattilaisten, asianosaisten tai asiamiehen luettaviksi ja tulkitsemiksi.

Kääriäinen ym. (2007, 23–24) muistuttavat, että kukaan ei voi varmasti tietää, mitä seurauksia tehdyillä teoilla, päätöksillä tai asiakirjoilla on tulevaisuudessa. Kirjoittajan on luotettava lukijan kykyyn ja hyvään tahtoon ymmärtää tekstin sisältö ja sanoma. Lisäksi kirjoittajan tulee luottaa omaan ammatillisuuteensa. Kirjoittajan ei pidä piilottaa omaa ammatillista ymmärrystään eikä köyhdyttää tilannearvioita liiallisella varovaisuudella ja pelolla tulla väärin ymmärretyksi.

6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tutkimuksia lastensuojelun perhetyön dokumentoinnista on olemassa vähän, kun taas lastensuojelun sosiaalityön dokumentoinnista löytyy tutkimuksia. Aino Kääriäinen on julkaissut aiheesta väitöskirjan vuonna 2003. Väitöskirjassaan hän pohtii, miten lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoja kirjoitetaan, mitä asiakirjoihin kirjoitetaan sekä miksi asiakirjoja kirjoitetaan niin kuin kirjoitetaan. Kääriäinen (2003, 5) toteaa dokumentoinnin eli asiakirjojen laatimisen olevan erottamaton osa sosiaalityötä. Laaditut dokumentit säilytetään arkistoissa, vaikka sosiaalityön tarve häviää ja asiakkuus loppuu.

Lastensuojelun sekä sosiaalihuollon asiakastyön dokumentoinnista on laadittu joitakin oppaita. Kääriäinen, Leinonen ja Metsäranta (2007, 7–8) haluavat selkeän oppaansa kautta muistuttaa dokumentoinnin tärkeydestä lastensuojelussa. Kirjoittajien tavoitteena on oppaan avulla antaa eväitä asiakirjojen kirjoittamiseen ja niiden hyödyntämiseen tiedonmuodostuksen välineenä. Oppaan kirjoittajat haluavat haastaa lukijansa ja dokumentointia tekevät lastensuojelun työntekijät arvioimaan kriittisesti kirjoittamisen tapoja ja käytäntöjä. He muistuttavat, että dokumentointi on keskeinen ja tärkeä osa lastensuojelutyötä. Dokumentointi on tiedonmuodostuksen toimiva väline.

Saimaan ammattikorkeakoulussa vuonna 2012 Eija Juustin opinnäytetyön aiheena oli lastensuojelun perhetyön dokumentointi – kirjaaminen asiakastyössä. Opinnäytetyön tutkimus toteutettiin Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin lastensuojelun perhetyön dokumentoinnista. Juustin toteuttamaan kyselytutkimukseen vastasivat seitsemän eri kunnan lastensuojelun perhetyön ohjaajaa. Kyselyn vastausten perusteella dokumentoinnin suurimmat haasteet liittyivät ajan riittävyyteen sekä siihen, mitä asioita lapsen vanhemmasta voi kirjoittaa lapsen teksteihin. Tutkimuksessa kyselyyn vastanneet toivoivat selkeää mallia ja ohjeistusta dokumentointiin.

Tampereen ammattikorkeakoulun opiskelija Heli Mäntysaari tutki opinnäytetyössään vuonna 2013 lastensuojelun työskentelylle asetettujen tavoitteiden toteutumista eri ammattiryhmien dokumentoinnissa. Mäntysaaren tutkimus ja opinnäytetyö toteutettiin osana isompaa hanketta. Tapaustutkimuksessa perehdyttiin yhden lastensuojeluperheen dokumentointiin.

Mäntysaaren (2013) tutkimuksen teemahaastatteluun vastasivat sosiaalityöntekijä, ohjaustyöntekijä ja perhetyöntekijä. Haastateltavien mukaan olisi tärkeää, että yhdessä sovittaisiin mitä ja miten dokumentoitaisiin. Tätä ei heidän mukaansa tapahdu edes yhden ammattiryhmän sisällä. Lisäksi haastateltavat kaipaavat dokumentointiin enemmän toteutuneita tavoitteita sekä perheessä työskentelyn avulla saavutettua muutosta. Myös lapsen äänen kuuluminen oli kirjauksissa haastateltujen mukaan vähäistä.

Kanta-Hämeen sosiaali- ja perusturvajohtajat sekä sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos tekivät keväällä 2013 esiselvityksen dokumentoinnin ja tilastoinnin nykytilanteesta alueellaan. Esiselvitys tehtiin työllistymiseen liittyvissä sosiaalipalveluissa, vammaispalveluissa, lastensuojelussa ja

ikäihmisen palveluissa. Esiselvitys toi esiin puutteita muun muassa alueen kirjaamiskäytännöissä ja tilastoinnissa. Tästä käynnistyi KiTi-hanke eli kirjaamisen ja tilastoinnin kehittäminen Kanta-Hämeen sosiaalipalveluissa. (Karvonen & Kuhalainen 2014.)

Sosiaalialan osaamiskeskus Pikassos koordinoi KiTi-hankkeen toteutumista. Tarkoituksena on reagoida konkreettisin keinoin mahdollisimman nopeasti esiselvityksessä esiin nousseisiin kehittämistarpeisiin ja käytäntöjen yhtenäistämisodotuksiin. Tässä hankkeessa on tärkeänä tavoitteena kuntien ja kuntayhtymien tuottamien lastensuojelun ja toimeentulotuen kirjaamis- ja tilastointikäytäntöjen yhdenmukaistaminen. Mukana hankkeessa ovat Hämeenlinna, Hattula, Janakkala, Forssa, Tammela, Jokioinen, Humppila ja Ypäjä. (Karvonen & Kuhalainen 2014.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön toteutus. Aluksi esitellään tutkimuksen tavoite, tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset. Luvussa esitellään tutkimusmenetelmä ja kohderyhmä sekä aineiston hankinta- ja analyysimenetelmät perusteluineen. Luvussa pohditaan myös tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta.

7.1 Tutkimuksen tavoite, tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli lastensuojelun perhetyössä toteutettavan dokumentoinnin kehittäminen. Tutkimuksessa toteutetun kyselyn avulla pyrittiin löytämään ideoita ja näkökulmia dokumentoinnin kehittämiseen lastensuojelun perhetyöntekijöiltä itseltään. Hirsjärven ym. (2007, 74) mukaan arkitieto ja käytännön työ ovatkin merkittävien ideoiden lähde.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää eri kuntien perhetyöntekijöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun perhetyön dokumentoinnin sisällöstä. Tutkimuksen tehtävänä oli lisäksi selkiyttää ja kehittää perhetyössä toteutettavaa dokumentointia.

Tutkimuskysymykset tarkensivat tutkimustehtävää. Tutkimuskysymysten pohjalta muodostettiin tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytetyn kyselyn avoimet kysymykset. Tutkimuskysymyksiä oli neljä:

1. Miten perhetyölle asetetut tavoitteet näkyvät dokumentoinnissa?
2. Miten perhe systeeminä vaikuttaa perhetyön dokumentointiin?
3. Miten asiakkaan osallisuus näkyy perhetyön dokumentoinnissa?
4. Miten perhetyön dokumentointia voisi kehittää?

7.2 Tutkimusmenetelmä ja kohderyhmä

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkijan pyrkimyksenä laadullisessa tutkimuksessa on Kiviniemen (2001, 68)

mukaan tavoittaa tutkittavien näkemykset tutkittavasta ilmiöstä ja asiasta. Laadulliselle tutkimukselle on myös ominaista, että aineistonkeruussa käytetään harkinnanvaraista näytettä, jolloin tutkittavan kohteen valintaan vaikuttaa sen antamat mahdollisuudet tarkastella ja perehtyä ilmiöön ja asiaan mielekkäästi ja mahdollisimman syvällisesti. Tyypillisimmin aineiston analyysi on laadullisessa tutkimuksessa aineistolähtöistä.

Laadullisen tutkimuksen toteutuksessa keskeistä on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkijan pyrkimyksenä on tavoittaa tutkittavien näkökulma, heidän näkemyksensä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa tiedon keruun instrumenttina käytetään ihmistä. Tähän valitaan kohdejoukko tutkimuksenmukaisesti, ei satunnaisotantana. (Hirsjärvi ym. 2007, 157–160; Kiviniemi 2001, 68.)

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat eri kunnissa lastensuojelun perhetyössä toimivat perhetyöntekijät. Aineiston hankinnan menetelmänä käytettiin kyselyä, jossa kysymykset olivat avoimia. Kyselylomakkeeseen ei sisällytetty yhtään esitetokysymystä.

Laadullisessa tutkimuksessa aiheen rajaamiseen saattaa liittyä monia laaja-alaisia kysymyksiä. Tutkimuksen aihealue on syntynyt käytännön kokemuksesta, mutta vasta syvällisempi kirjallisuuteen perehtyminen on auttanut rajaamaan ja täsmentämään ongelmaa. Lähtökohdaksi löydetty teoria tarkentaa edelleen tutkimuksen kysymyksen asettelua. Arkitiedon muuttuessa tutkimusongelmaksi, on keskeistä ymmärtää, ettei tutkimus enää perustu arkikokemukselle tai pelkän tutkitun kohteen piirteille, vaan valittuun teoreettiseen orientaatioon. (Hirsjärvi ym. 2007, 87.)

7.3 Aineiston hankinta

Tutkimuksen aineisto hankittiin kyselytutkimuksena. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa huomioitiin mahdollisuus käyttää rinnakkain haastattelua ja kyselyä. Lopullinen valinta ainoastaan kyselyn käyttämisestä aineiston hankinnassa varmistui kyselyyn tulleiden vastausten lukumäärän ja laajuuden selvittyä.

Eskolan ja Suorannan (1999, 15–16) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaimmillaan saattaakin elää tutkimushankkeen mukana. Osin tämä tarkoittaa kvalitatiivisten menetelmien saavuttavan ilmiöiden prosessiluonteen. Toisaalta avoin tutkimussuunnitelma korostaa tutkimuksen eri vaiheiden kietoutumista yhteen. Myös Hirsjärvi ym. (2007, 160) toteavat tutkimussuunnitelman muotoutuvan tutkimuksen edetessä. Tutkimus voidaan toteuttaa joustavasti ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessiin, jota ei ole aina helppo pilkkoa toisiaan seuraaviin vaiheisiin.

Kysely toteutettiin postikyselynä. Postikyselyn heikkoutena pidetään Vallin (2001, 101) mukaan usein alhaista vastausprosenttia. Tämä huomioitiin

keskustelemalla opinnäytetyön tärkeästä aiheesta sekä mahdollisesta kyselyyn osallistumisesta etukäteen tutkimuksen kohderyhmänä olleiden lastensuojelun perhetyöntekijöiden kanssa. Kyselylomake lähetettiin ainoastaan lastensuojelun perhetyöntekijöille eli tietylle erityisryhmälle, jolle tutkimuksen aihe on heidän työnsä näkökulmasta hyvin tärkeä. Hirsjärven ym. (2007, 191) mukaan tutkittavien edustaessa jotakin tiettyä erityisryhmää, voidaan kyselyssä odottaa hyvinkin korkeaa vastausprosenttia.

Vallin (2001, 101–102) mukaan väärinymmärrysten mahdollisuus esimerkiksi kysymysten asettelun ja sisällön suhteen voi tulla kysymykseen postikyselyssä. Tämä epäkohta huomioitiin kyselylomaketta laadittaessa kiinnittämällä erityistä huomiota lomakkeen selkeyteen. Lisäksi kyselyn saattekirjeen sisältö laadittiin huolellisesti kiinnittäen huomiota selkeyteen ja mielenkiinnon herättämiseen. Kyselyn vastaanottaviin lastensuojelun perhetyöntekijöihin oltiin etukäteen yhteydessä sähköpostin välityksellä. Kyselylomake esiteltiin kahden lastensuojelun perhetyöntekijän vastauksilla. Heiltä saadun palautteen mukaisesti tehtiin tarvittavat muutokset ja tarkennukset.

Kyselytutkimuksen etuna pidetään Hirsjärven ym. (2007, 190–193) mukaan sitä, että tutkimukseen voidaan saada mukaan paljon henkilöitä ja voidaan lisäksi kysyä monia asioita. Valli (2001, 101) korostaa kyselylomakkeella suoritettuna tutkimuksen eduksi sen, että tutkija ei vaikuta olemuksellaan eikä läsnäolollaan vastauksiin. Kysely menetelmänä on tehokas säästämällä tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Hyvän lomakkeen laatiminen vie kuitenkin aikaa ja vaatii tutkijalta monipuolista tietoa ja taitoa. Kyselyssä tutkimuksen aihe on merkittävin vastaamiseen vaikuttava seikka, mutta lomakkeen ja kysymysten huolellinen ja tarkka suunnittelu ja laadinta vaikuttavat huomattavasti tutkimuksen onnistumiseen.

Kyselylomakkeen (liite 1) kysymykset olivat kaikki avoimia. Se tarkoittaa, että esitetään kysymys, jonka vastaamiseen jätetään tyhjä tila. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden kertoa todelliset mielipiteet asioista. Hirsjärven ym. (2007, 196) mukaan avoimet kysymykset antavat myös mahdollisuuden tunnistaa vastaajan motivaatioon liittyviä seikkoja.

Tutkimuksen prosessi kyselyn osalta käynnistyi helmikuun 2015 alussa, jolloin lähetettiin sähköpostia 12 eri kuntaan lastensuojelun perhetyöntekijöiden esimiehille. Sähköpostissa kerrottiin tutkimuksesta ja pyydettiin esimiehiltä lupaa perhetyöntekijöiden mahdollisuudesta osallistua kyselytutkimukseen. Sähköpostin liitteenä lähetettiin esimiehille nähtäväksi laadittu kyselylomake. Uusintapyyntö ja muistutus kyselyyn osallistumisesta lähetettiin vielä 10.2.2015.

Luvan perhetyöntekijöiden osallistumisesta kyselyyn myönsivät sähköpostitse 11:n eri kunnan perusturvan ja sosiaalitoimen esimiehet. Näistä yhden kunnan peruspalvelujohtaja pyysi nähtäväksi tutkimussuunnitelman. Lisäksi tutkimusluvan (liite 2) myöntämisen edellytyksenä kyseisessä kunnassa oli, että tutkija toimittaa tutkimuksen valmistuttua raportin sekä tiivistelmän tutkimustuloksista kyseiseen kuntaan. Kyselyt lähetettiin perhe-

työntekijöille postitse 17.2.2015 11:een eri kuntaan, yhteensä 19 henkilölle. Vastauksia palautettiin kaikkiaan kahdeksasta eri kunnasta, 12 perhetyöntekijältä.

7.4 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen aineiston analyysissä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Siinä edetään aineiston ehdoilla, mutta teoreettiset käsitteet tuodaan esiin valmiina, ilmiöstä esitettävänä aikaisempaan tietona. Aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysin toteutusta. Tuomen ja Sarajärven (2013, 96–97) mukaan analyysistä voidaan tunnistaa aikaisemman tiedon vaikutus. Tiedon merkitys ei kuitenkaan ole teoriaa testaava, vaan uusia ajatuksia aukaiseva. Tämän opinnäytetyön teoria ja tieto perhetyöstä, dokumentoinnista, perheen systeemisydestä, vuorovaikutuksesta sekä asiakkaan osallisuudesta ohjasivat analyysiä.

Sisällönanalyysi sopii hyvin myös strukturoimattoman aineiston analyysiin. Sisällönanalyysimenetelmällä pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiivistetysti, yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, joka tarkastelee inhimillisiä merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103–104.)

Hirsjärven ym. (2007, 218–219) mukaan analyysitapojen valinta ei määrydy mekaanisesti jonkin säännön mukaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa, jossa aineistoa kerätään monissa vaiheissa tai rinnakkaisesti eri menetelmin, esimerkiksi kyselyllä ja haastattelulla, analyysiä ei tehdä vain yhdessä tutkimusprosessin vaiheessa vaan pitkin matkaa. Aineiston analysointi ja kerääminen voi tapahtua siis osittain samanaikaisesti. Analyysitavaksi tulee kuitenkin valita tapa, joka parhaiten tuo vastauksen tutkimustehtävään.

Avointen kysymysten analysoinnille on olemassa eri vaihtoehtoja. Tässä tutkimuksessa käytettiin laadullista tarkastelua ja teemoittelua. Vallin (2001, 111) mukaan avointen kysymysten etuna on usein vastausten joukossa olevat hyvät ideat. Lisäksi vastaajien mielipiteet voidaan saada selville perusteellisesti. Avoimet kysymykset antavat myös mahdollisuuden aineiston luokitteluun monella eri tavalla. Toisaalta avoimet kysymykset ovat työläitä analysoida. Vastausten ryhmittely ja tulosten käsitteleminen vie huomattavasti enemmän aikaa kuin valmiiden vaihtoehtojen tulkinta.

Tässä tutkimuksessa aineisto pyrittiin tarkastelemaan monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti, jotta tutkimustulokset saatiin mahdollisimman kattaviksi. Tutkittavan ilmiön analysointi edellyttikin aineiston lukemista useaan kertaan. Vastaukset käsiteltiin ensin lukemalla vastaukset kyselylomake kerrallaan. Sitten vastaukset käsiteltiin kysymyksittäin eli jokainen kysymys tarkasteltiin erikseen jokaisen vastaajan näkökulmasta. Seuraava vaihe oli vastausten ryhmittely kysymyksittäin ja tarkastelu kaikkien vastanneiden näkökulmasta. Jokaisen kysymyksen erillisen tarkastelun jälkeen vastaukset käytiin läpi siten, että aineistosta kyettiin nostamaan esiin toistuvat teemat.

Moilasan ja Räihän (2001, 53) mukaan teemoittamisessa onkin kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstistä olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin merkityksen ydin. Teemat liittyvät tekstin sisältöön, eivät sen yksittäisiin kohtiin.

Teemoittamisessa on kyettävä pysymään uskollisena tekstille. Vaarana on, että tulkitsija saattaa tuoda tekstiin teemoja, joita siellä ei ole. Teksti on käytävä huolellisesti läpi useaan kertaan etsien asioita, jotka ovat ristiriidassa tulkintojen kanssa. Syntyneitä teemoja ja merkitysverkostoja on jaksettava tarkastella kriittisesti. (Moilanen & Räihä 2001, 54.)

Tässä tutkimuksessa analysointi tehtiin nostamalla aineistosta esiin toistuvia teemoja. Tällöin kyselyn vastauksista voitiin poimia tutkimuskysymysten kannalta olennaista tietoa ja etsiä teemoja, joita tutkittavat toivat esiin vastauksissaan. Toisaalta myös laaditut tutkimuskysymykset nostivat esiin tietyt teemat analysointia ajatellen. Moilasan ja Räihän (2001, 53) mukaan keskeistä on tutkittavien antamien merkitysten löytäminen kutakin teemaa koskien. Kyselytutkimuksessa lomakkeessa tutkittaville esitetyt kysymykset sisälsivät myös osin samoja teemoja, joita esiintyi tutkimuskysymyksissä. Tätä voitiin käyttää hyödyksi aineiston analyysivaiheessa.

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysin perusteella keskeisiksi teemoiksi muodostuivat perhetyön dokumentoinnin sisältö, perhetyön tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus, perheen systeemisyys dokumentoinnissa, asiakkaan osallisuus dokumentoinnissa ja perhetyön dokumentoinnin kehittäminen. Teemat perustuvat myös tutkimuksen neljään tutkimuskysymykseen.

7.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuus tarkoittaa Vilkan (2005, 161) mukaan tulosten tarkkuutta eli kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus muodostavat yhdessä kokonaisluotettavuuden. Tutkitun otoksen edustaessa perusjoukkoa ja mittauksen sisältäessä mahdollisimman vähän satunnaisuutta, voidaan todeta tehty tutkimus kokonaisluotettavuudeltaan hyväksi.

Vilkan (2005, 155) mukaan saatekirjeen ja kyselyn muotoon ja visuaaliseen ilmeeseen on tärkeää paneutua, sillä tutkimusaineiston saamiseen voi olla paljonkin merkitystä mielikuvalla, jonka tutkimuskohde tutkimuksesta on saanut. Kyselytutkimuksen avointen kysymysten heikkoutena voi olla väärinymmärrykset. Vastaaaja ei vastaa suoraan kysymykseen vaan sen vierestä eli ymmärtää kysymyksen väärin tai eri tavalla kuin tutkija. Lisäksi avoimiin kysymyksiin saatetaan jättää vastaamatta kokonaan. Tähän luotettavuuteen mahdollisesti vaikuttavaan seikkaan tässä tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota siten, että kysymyslomake saatekirjeineen esitettiin kahden lastensuojelun perhetyöntekijän vastauksilla. Esitestauksen jälkeen avoimia kysymyksiä sekä kyselyn saatekirjettä muokattiin ja tarkennettiin.

Tämän tutkimuksen tulokset suhteutettuna aikaisempiin samantyyppisiin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin osoittaa useita selkeitä yhteneväisyyksiä. Niiden perusteella toteutettu tutkimus on luotettavuudeltaan hyvä.

Tutkimuslupa tutkimukseen saatiin asianmukaisesti työelämän edustajalta, eri kuntien perhetyöntekijöiden esimiehiltä sekä tutkittavilta itseltään. Tutkimuksen aihe koettiin perhetyöntekijöiden keskuudessa hyvin tärkeäksi aiheeksi. Tutkimukseen osallistumisen mahdollisuudesta kerrottiin perhetyöntekijöille jo hyvissä ajoin, jolloin heille varattiin mahdollisuus päättää halustaan osallistua tutkimukseen. Toteutuneen kyselyn vastausprosentti oli 63, joka myös vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta.

Kyselytutkimukseen vastaaminen tapahtui luottamuksellisesti ja anonyymisti. Täydellinen nimettömyys ei postikyselyn ollessa kyseessä ole kuitenkaan mahdollista, sillä muutoin esimerkiksi tutkimukseen vastaamattomien muistuttaminen on mahdotonta. Eettisyyden takaamiseksi Eskolan ja Suorannan (1998, 57) mukaan tutkijan ei tulekaan tietojen käsittelyn luottamuksellisuutta kuvatessaan luvata enempää kuin minkä käytännössä pystyy täyttämään. Kyselytutkimuksen avoimissa kysymyksissä ei tiedusteltu tutkittavilta mitään arkaluontoisia asioita eikä kenenkään henkilöllisyyttä paljastavia asioita.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset teemoittain. Aineiston analyysin perusteella keskeisiksi teemoiksi muodostuivat perhetyön dokumentoinnin sisältö, perhetyön tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus, perheen systeemisyyden dokumentoinnissa, asiakkaan osallisuus dokumentoinnissa ja perhetyön dokumentoinnin kehittäminen perhetyöntekijöiden näkökulmasta. Teemat perustuvat myös tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Tutkimustulokset on jaettu viiden teeman alle. Teemojen käsittelyä havainnollistetaan esittäen sitaatteja perhetyöntekijöiden vastauksista.

Tutkimusaineisto koostuu 12:n eri kunnan lastensuojelussa toimivien perhetyöntekijän vastauksista. Tutkittavaa aihetta lähestyttiin tutkimustehtävän mukaisesti kahdesta näkökulmasta. Ensiksi selvitettiin perhetyöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelun perhetyön dokumentoinnista ja toiseksi perhetyöntekijöiden kehittämisideoita dokumentoinnin toteutuksessa.

8.1 Perhetyön dokumentoinnin sisältö

Aineiston perusteella lastensuojelun perhetyöntekijät dokumentoivat kotikäynnit, puhelut, tekstiviestit, asiakastapaamiset, yhteistyöpalaverit, osallistujat, käydyt keskustelut ja tapahtumat. Dokumentoinnissa kirjataan perheen arjen sujumiseen liittyvät asiat, konkreettiset asiat perheestä, lapsesta ja nuoresta. Dokumentointi on perheen arjen kuvaamista, perheen toimintakyvyn, jaksamisen, vuorovaikutuksen, edistymisen ja huolta aiheuttavien asioiden kuvaamista. Dokumentointi kuvaa, mitä tehtiin, missä tehtiin, ketä osallistui ja mitä välineitä käytettiin.

Tutkimuksen kyselyyn vastanneista perhetyöntekijöistä yli puolet kertoi havainnoinnin olevan oleellinen osa työskentelyä perheissä. Erityisesti havainnointi lapsen käyttäytymisestä suhteessa toisiin perheenjäseniin ja lapsen reagointi erilaisiin tilanteisiin tuotiin esiin vastauksissa. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että työntekijä kertoo omista havainnoistaan perheelle, jolloin niistä keskustellaan yhdessä. Käytyä keskustelua on työntekijöiden mukaan tärkeä kirjata. Dokumentoinnissa tulee kuitenkin selkeästi erottaa faktat ja työntekijän arviot.

Erityisesti lapseen liittyviä havaintoja.

Niitä keskusteluja ja havaintoja, johon perhetyön päätös perustuu.

Omat havainnot ja mietinnät erotettava selkeästi muusta tekstistä.

Vuorovaikutus perheenjäsenten välillä mainittiin vastauksissa useaan kertaan, useissa vastauksissa myös eri kysymysten kohdalla. Aineiston mukaan vuorovaikutuksen toimivuutta tai toimimattomuutta pidetään tärkeänä osana dokumentointia. Vuorovaikutukseen oleellisesti kuuluvaksi perhetyöntekijät mainitsivat perheen sisäiset ristiriidat.

Erilaisissa asiakas- ja verkostopalavereissa toteutuva vuorovaikutus tuotiin myös vastauksissa esiin. Palavereista dokumentoitavista asioista mainittiin asioiden tausta, osallistujien äänet eli käyty keskustelu sekä sovitut asiat.

Osallistujien vuorovaikutusta – onko se toimivaa, luontevaa vai ei.

Palavereista asian tausta ja keskustelu, eri äänet esiin tuoden ja sovitut asiat.

Tutkimuksen aineiston mukaan perhetyöntekijät peilaavat keskusteluja ja perheessä tapahtuvia asioita perhetyön suunnitelmaan. Muutokset, ongelmat, ilon aiheet, huolen aiheet ja sovitut asiat nähtiin tärkeänä osana dokumentointia. Perhetyöntekijät kertoivat pohdinnan ja päätösten dokumentoitavien asioiden olennaisuudesta ja merkityksestä asiakkaan kannalta olevan usein työntekijän omassa harkinnassa.

Tekemiset ja keskustelut lastensuojelun taustaa ja suunnitelmien tavoitteita peilaten (lapset ja aikuiset erikseen).

Aineiston mukaan perhetyöntekijät toteuttavat dokumentointia kohteina ja koosteina. Tällöin kirjataan useita tapaamiskertoja yhteen, sisältäen niiden lukumäärät ja päämäärät, käyntien teemat, työskentelykaari sekä johdopäätökset. Perhetyöntekijöiden vastausten mukaan perhetilanteiden kriisiytyminen lisää dokumentoinnin tarkkuutta. Esimerkiksi huostaanoton mahdollisella tai todennäköisellä lähestymisellä koetaan olevan oleellisesti merkitystä kirjaamisen tarkkuuteen.

Käyntini perheissä joko kerta kerralta tai koonteina, joihin laitain tapaamiskerrat = lukumäärät, päämäärät.

Tekemiset ja onnistumiset voidaan analysoida useamman tapaamisen vinkkelistä.

Kerron asiat, joilla mielestäni on oleellista vaikutusta asiakkaiden elämässä. Jos on jokin iso syy tarkentaa dokumentointia, huostaanoton lähestyminen tms. teen dokumentoinnin kerta kerralta ja tarkemmin.

8.2 Perhetyön tavoitteiden näkyminen dokumentoinnissa

Perhetyöntekijöiden vastauksista ilmeni, että perhetyön tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus näkyy dokumentoinnissa. Perhetyön suunnitelma-, väliarviointi- ja loppuarviointilomakkeet eivät ole eri kunnissa täysin yhteneväisiä, mutta aineiston mukaan ne ovat perhetyön työskentelyn lähtökohtina ja ohjaavat perhetyöntekijän ja perheen yhteistyötä sekä dokumentointia.

Vastausten mukaan perhetyöntekijät kirjaavat perhetyön suunnitelmaan tavoitteet, joita kohti työskennellään. Dokumentoinnissa tavoitteet näkyvät kirjauksina erityisesti silloin, kun perheessä tapahtuu oleellisia muutoksia. Perhetyön suunnitelmaan kirjattuja tavoitteita tuodaan esiin keskusteluissa ja työskentelyssä perheen kanssa, jolloin ne myös dokumentoidaan.

Asetettuihin tavoitteisiin kiinnitän erityistä huomiota dokumentoinnissa.

Perhetyön suunnitelma näkyy kirjauksissa silloin kun tavoitteita kohden työskennellään ja muutosta tapahtuu ja se kirjaetaan.

Aineiston mukaan perhetyön tavoitteellisuus ja tavoitteiden saavuttamiseksi tehdyt sekä toteutetut toimenpiteet pyritään sisällyttämään dokumentointiin. Tavoitteiden pilkkominen useiksi osa-alueiksi tuotiin myös vastauksissa esiin. Pilkkomisen koetaan helpottavan tavoitteiden asettamisen konkretiaa sekä mahdollisuutta parempaan perheen huomioimiseen.

Nykyisessä suunnitelmassa tavoitteita on pilkottu useaksi osa-alueeksi (vanhemmuuden ja kasvatuksen tukeminen, lapsen hyvinvointi, arkielämän hallinta, elämäntilanteen selkiyttäminen)

Aineistossa useissa vastauksissa toivottiin perhetyön väliarvioinnin kehittämistä sekä sen entistä suurempaa huomioimista. Väliarvioinnit tehdään omalle lomakkeelle, johon kirjataan tavoitteiden toteutuminen tai toteutumattomuus sekä myös mahdollinen tavoitteiden muuttuminen. Aineiston mukaan perheen ja perhetyöntekijän yhteistä arviointia tavoitteiden toteutumisesta pidetään tärkeänä dokumentoitavana asiana.

Vastauksissaan perhetyöntekijät kertoivat, että perhetyön loppuarviointi tehdään perhetyön päättyessä, yhdessä perheen kanssa. Loppuarvioinnissa tuodaan esiin tavoitteiden täyttyminen eri näkökulmista eli lapsen, vanhempien sekä myös perhetyöntekijän näkökulmasta.

8.3 Perheen systeemisyyden dokumentoinnissa

Perheessä kaikki vaikuttavat kaikkeen ja kaikkiin. Jokaisella lastensuojelun asiakkaalla on oma asiakaskertomus ja dokumentit, mutta perhetyö kohdistuu yleensä yksilönkin kautta koko perheeseen. Perhetyöntekijöiden vastauksista ilmeni, että perheen systeemisyyden luo erityistä haastetta dokumentointiin. Kyselyn vastauksista ilmeni, että perhetyöntekijät kirjaavat kotikäynnillä läsnä olevat perheenjäsenet nimettöminä.

Perheenjäsenet vaikuttavat toisiinsa tukien tai estäen toivotua muutosta, johon työskentely tähtää.

Mainitsen muista usein muuten kuin nimillä esim. isovelji tai sisko.

Vastausten mukaan perhetyöntekijät dokumentoivat selkeästi lapsen ja perheen tilanteeseen vaikuttavia merkityksellisiä asioita. Tällaisia ovat esimerkiksi vanhemman huolestuttava käytös, kuten aggressiivisuus, vanhempien keskinäiset riidat, vanhempien päihteiden käyttö, väkivaltatilanteet, kriisitilanteet. Vastausten mukaan tärkeänä dokumentoitavana asiana perhetyöntekijät näkevät myös perheenjäsenten osallistumisen erilaiseen yhteiseen toimintaan.

Kirjaanko asioita oikealla tavalla? Voinko kirjata tätä perheenjäsentä koskevan tiedon lapsen tietoihin? Miten kirjaan, ettei tule väärinkäsityksiä? Sanojen asettelu on haastavaa. Entä jos lapsi haluaa aikuisena lukea kirjaukset, pitääkö se huomioida?

Tällä hetkellä koen haastavana riitaisten vanhempien pyytessä asiakaspapereita.

Työskentelyn toteutuessa vain toisen vanhemman kanssa, perhetyöntekijät kirjaavat kyselyn vastausten mukaan tämän vanhemman esiin tuomat asiat koskien perheen ja lapsen tilannetta sekä lasten luottamukselliset kertomukset. Haasteellisen kyseisestä tilanteesta tekee se, että molemmilla vanhemmilla on kuitenkin oikeus alaikäisen lapsensa asiakirjoihin. Näissä tilanteissa todentuu se tosiasia, että lapsen omaan asiakirjaan dokumentointi on tehtävä erityistä harkintaa käyttäen.

Aineiston mukaan perhetyöntekijät kertoivat käyttävänsä vuorovaikutuksen dokumentoinnissa sitaatteja. Erityisesti tilanteissa, joissa vuorovaikutus perheessä poikkeaa tavanomaisuudesta, koetaan vuorosanojen dokumentointi tärkeäksi. Esimerkiksi ristiriitojen, erimielisyyksien selvittäminen sekä asioista sopiminen nähdään tärkeänä osana dokumentointia. Vas-

tauksissa mainittiin perheen sisäinen vuorovaikutus ja sen näkyviin saaminen dokumentoinnissa.

Pyrin aina saamaan perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta näkyviin vähintään sen perussäyn.

Pyrin saamaan näkyviin myös sisäisen vuorovaikutuskehän.

Vastausten mukaan perhetyöntekijöiden dokumentoinnissa näkyivät vuorovaikutuksen toimivuus perheenjäsenten välillä, lapsen ja vanhemman välillä, sisarusten välillä sekä vanhempien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus kuvattiin osana tapahtumia, yhdessä tekemistä ja keskustelua, mutta myös ilmeet, eleet, äänensävyt, vaikeneminen ja katsekontakti dokumentoitiin. Myös perheen ilmapiirin, tunnelman ja perheen jäsenten mielialojen kuvaaminen nostettiin esiin vastauksissa.

Kuvaan tunnelmaa, asiakkaiden mielialoja, miten puhutaan, miten erimielisyyksiä selvitetään ja miten asioista sovitaan.

8.4 Asiakkaan osallisuus dokumentoinnissa

Kyselyssä tämä kysymys oli jaettu lapsen osallisuuteen ja perheen osallisuuteen. Kysymys osoittautui ilmeisen haastavaksi, sillä vastanneista yksi oli jättänyt kohdan tyhjäksi ja kuusi oli vastannut yhteenvetona molempiin kohtiin.

Vastausten mukaan lapsen osallisuus dokumentoinnissa nähdään kirjaimella lapsen itsensä tuottamat asiat ja toiminta, lapsen esittämät tarpeet, toiveet, mielipiteet ja kommentit. Aineiston mukaan perhetyöntekijät näkevät lapsen osallisuuden lapsen asemana suhteessa toisiin perheenjäseniin sekä lapsen oman roolin merkityksenä perheessä.

Focus on aina lapsessa, oli tämä kuinka pieni tahansa.

Kirjaan lapsen ajatuksia, toiveita ja tarpeita. Autan sanoittamaan asioita.

Tavoitteiden määrittelyssä ja arvioinnissa kuuluu ikä- ja kehitystaso huomioiden lapsen ääni sekä sanallisena että sanattomana viestimisenä.

Perhetyöntekijöiden vastausten mukaan lapsen ja perheen osallisuus dokumentointiin koetaan liian vähäiseksi, jopa vieraaksi omassa työssä. Lapsen ja perheen osallisuus toteutui perhetyöntekijöiden vastausten mukaan parhaiten laadittaessa perhetyön suunnitelmat, väli- ja loppuarvioinnit, jotka tehdään yhdessä perheen kanssa. Muutoin dokumentointi jää yleensä yksin työntekijän vastuulle. Vastauksissaan perhetyöntekijät kertoivat muistuttavansa perheitä mahdollisuudesta tutustua itseään koskeviin dokumentteihin ja kirjauksiin.

Vastauksissaan perhetyöntekijät totesivat, että dokumentointia voisi tehdä asiakkaan kanssa yhdessä. Tällöin voisi palata edellisen kirjauksen sisältöön. Näin toteutuisi perhetyön läpinäkyvyys asiakkaalle. Vastausten mukaan näin ei juurikaan toimita. Ainoastaan kahdessa vastauksessa tuotiin esiin asiakkaan osallisuuden toteutuminen dokumentointiin kirjaamalla asioita asiakkaan kanssa yhdessä.

Mietitään yhdessä mitä kirjataan; kerrotaan mitä aikoo kirjata ja onko se yhteinen näkemys kuka sanonut ja mitä.

8.5 Perhetyön dokumentoinnin kehittäminen

Tässä kappaleessa esitellään perhetyöntekijöiden kokemuksia dokumentoinnista omassa työssään lastensuojelun perhetyössä. Kappaleessa esitellään perhetyöntekijöiden näkökulmia ja ideoita dokumentoinnin toteutuksen kehittämiseen.

Aineiston mukaan perhetyöntekijät kokevat dokumentoinnin hyvin tärkeäksi osaksi omaa työtään. Dokumentointi on tärkeä työväline, joka toimii työntekijän peilinä itselle sekä myös työntekijän lisämuistina. Kirjaamisiin voidaan palata ja siten tarkistaa työskentelyn tavoitteiden edistymistä. Dokumentoinnin selkeyteen tulee perhetyöntekijöiden mukaan kiinnittää erityistä huomiota. Vastausten mukaan selkeys tarkoittaa, että dokumentoinnin sisältö on helppolukuista ja ymmärrettävää myös muidenkin kuin kirjoittajan näkökulmasta.

Kirjaaminen avaa usein uusia näkemyksiä ja ajatuksia sekä joskus virittää käyttämään jotain työmenetelmää tai välinettä.

Välillä on hyvä lukea vanhoja kirjauksia – huomaa muutoksia paremmin.

Asioita tulee analysoida ja jäsentellä uudelleen, ymmärrys syvenee.

Kirjaaminen on erittäin tärkeä työkalu, joka tekee näkyväksi ja arvioitavaksi työtä.

Aineiston mukaan dokumentointi koetaan haastavana, johtuen erityisesti epävarmuudesta ja epätietoisuudesta, mitä asioita voidaan kirjata, ketä varten asioita kirjataan ja kenelle tieto ehkä joskus päättyy. Perhetyöntekijät kokevat, että dokumentointia säätelevät monet lait lisäävät dokumentoinnin haasteellisuutta. Epävarmuudesta huolimatta perhetyöntekijät kuitenkin kokevat dokumentoinnin tärkeäksi osaksi oman työnsä työturvallisuus- ja vastuukysymyksiä. Lisäksi perhetyöntekijät kokevat hyvin tärkeänä sen, että dokumentointi tuo tehtyä työtä näkyväksi ja arvioitavaksi.

Dokumentoinnilla myös monissa tilanteissa turvaan selustani.

Ehdottaman tärkeää, että muistetaan mitä on tapahtunut, mistä on sovittu jne.

Kirjauksilla todennetaan myös aikaa, joka on käytetty asiakkaaseen.

Aineiston mukaan perhetyöntekijät toivovat koulutusta dokumentointiin. Vastauksissa nostettiin esiin sosionomi (AMK) -tutkinto, jossa ei perhetyöntekijöiden mukaan heidän opintojen aikana ollut koulutusta dokumentointiin lainkaan. Myös työpaikan vastuuta ohjeistuksista ja työntekijöiden kouluttamisesta peräänkuulutettiin. Perhetyöntekijät näkevät dokumentoinnin erittäin tärkeänä osana työtään, joten asianmukaisen dokumentoinnin toteutumisen edellytyksenä heillä tulee olla kykyä ja taitoa laatia laajoista kokonaisuuksista ymmärrettäviä ja selkeitä tekstejä asiakkaan ja ammattilaisen näkökulmasta.

Vastausten mukaan perhetyöntekijät toivoivat selkeitä, yhtenäisiä kirjaimisohjeita. Toisaalta perhetyöntekijät pohtivat tarkkojen kaavojen toimimattomuutta monipuolisessa ja moninaisessa perhetyössä.

Dokumentointia helpottaisi, jos voisi käyttää pohjaa, jossa perhetyön suunnitelmassa tulleet tavoitteet pysyisivät aktiivisesti mukana kirjauksissa.

Dokumentoinnin pohjana pitää olla hyvä perhetyön suunnitelma.

Selkeämpiä yhteisiä linjoja eri kuntien välillä.

Selkeitä ohjeita siihen, mitä kirjataan, mikä on olennaista.

Kehittää sisällöllisiä kriteerejä, yksinkertaistaa.

Superhienoa olisi kun saisi kirjata ”vapaasti” koko perheen tilanteen samoihin tiedostoihin eikä jokaiselle lapselle erikseen. Sitten työskentelyn loputtua kaikille lapsille tehtäisiin ”kooste”, missä näkyisi mitä perhetyö on hänen kohdallaan ollut, miten tämän lapsen tilanne on heillä näkynyt.

Aineistossa asiakkaan osallisuuteen toivottiin edistystä ja vahvistusta usean perhetyöntekijän vastauksessa. Perhetyöntekijöiden mukaan dokumentointia tulisi tehdä yhdessä asiakkaan kanssa kotikäynnin yhteydessä. Tällöin kirjauksiin tulisi ajankohtainen, reaaliaikainen tieto, välttyttäisiin mahdollisilta väärinkäsityksiltä, eivätkä kirjaukset jäisi odottamaan.

Edistää asiakkaan osallisuutta itseään koskeviin asioihin tekemällä kirjaukset asiakkaan luona yhdessä hänen kanssaan tai käymällä edellisen kerran kirjaukset hänen kanssaan läpi.

Kirjaamista voisi tehdä myös asiakkaiden kanssa, että heidän kantansa tulisi oikein, esim. heidän omin sanoin.

Voisi tarkistaa onko työntekijä ymmärtänyt oikein asiakkaan ajatukset ja tavoitteet.

Osa kyselyyn vastanneista perhetyöntekijöistä piti asiakkaan kanssa tapahtuvaa kirjaamista osana tulevaisuutta. Asiakkaan mahdollisuus päästä lukemaan kotikoneeltaan itseään koskevia dokumentteja nähdään myös tulevaisuudessa todennäköisenä, mutta ei välttämättä toivottavana.

Toivon, että asiakkaat eivät pääsisi tulevaisuudessakaan heti lukemaan omalta kotikoneelta kirjauksia. Monet asiat mitkä työskentelyn alussa kirjataan, ovat negatiivisia (esim. talon siisteystaso, vanhemman asenne työntekijää kohtaan).

Kestää aikansa, että luottamus saadaan rakennettua ja tilanne alkaa kohentumaan. Negatiivissävytteisten asioiden lukeminen ei missään tapauksessa helpottaisi työskentelyä.

Suurin epäkohta dokumentoinnissa on perhetyöntekijöiden vastausten mukaan ajan puute. Ajan vähäisyys dokumentointiin tuotiin esiin jokaisen kyselyyn vastanneen perhetyöntekijän vastauksissa, jopa usean eri kysymyksen kohdalla. Aineiston mukaan asianmukainen dokumentointi vie perhetyöntekijöiltä paljon aikaa, jota on työssä heidän mukaansa vaikea järjestää. Vaihtuvat ja äkillisesti kriisiytyneet perhetilanteet tulevat yllättäen, ja vievät usein perhetyöntekijän dokumentointiin etukäteen varaaman ajan. Vastauksista ilmeni, että dokumentoinnin tulisi tapahtua kuitenkin mahdollisimman pian kotikäynnin tai asiakastapaamisen jälkeen, sillä asiat saattavat unohtua ja hämärtyä tehdyistä muistiinpanoista huolimatta.

Aineiston mukaan perhetyöntekijät tiedostavat työntekijän oman vastuun ajan käytöstä ja ajan ottamisesta dokumentoinnille suunnitelmallisesti ja mahdollisimman pian asiakkaan kanssa tehdyn työn jälkeen. Työn kiireinen tahti ja työn liikkuvuus eivät useinkaan anna tähän mahdollisuutta.

Hyvä dokumentointi vie aikaa ja sitä ei aina oikein ole - kirjaamiset pitäisi pystyä tekemään mahdollisimman nopeasti esim. kotikäynnin jälkeen.

Kentällä kuitenkin edelleen oltava muistiinpanovälineet, jotka toimistolla koneelle siirrettävä.

Vastausten mukaan perhetyöntekijät kokevat sanojen asettelun dokumentoinnissa erittäin haastavaksi. Tekstien tulee olla totuudenmukaisia ja asiallisia. Perhetyöntekijät kaipaavat keinoja dokumentoinnin yksinkertaiseen ja sujuvaan toteutukseen. Erityisen tärkeänä dokumentoinnissa huomioitava asiana perhetyöntekijöiden vastauksissa mainittiin asiakkaan oikeus omiin tietoihin ja hänestä kirjattuihin dokumentteihin.

9 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa haettiin neljään tutkimuskysymykseen vastauksia kyselylomakkeen avulla. Tutkimuskysymyksissä käsiteltiin lastensuojelun perhetyön dokumentoinnin sisältöä perhetyölle asetettujen tavoitteiden näkökulmasta sekä perheen systeemisyyden ja asiakkaan osallisuuden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli perhetyön kehittäminen ja selkiyttäminen, johon kyselylomakkeen avulla haettiin näkökulmia ja ideoita eri kunnissa lastensuojelun perhetyössä toimivilta perhetyöntekijöiltä.

9.1 Johtopäätökset

Tutkimusten tulokset osoittavat, että lastensuojelun perhetyöntekijät kiinnittävät huomiota dokumentoinnin selkeyteen, helppolukuisuuteen ja ymmärrettävyyteen. He huomioivat dokumentoidessaan kirjoittajan itsensä lisäksi myös muiden työntekijöiden näkökulman, esimerkiksi työntekijän vaihtuessa. Dokumentointi on osa laadukasta lastensuojelua ja siinä toteutettavaa perhetyötä.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman selvitysryhmän loppuraportin (2013, 37) mukaan lastensuojelutyössä dokumentoinnin tavat ja laatu kuitenkin vaihtelevat alueittain, kunnittain ja jopa työntekijöittäin. Lastensuojelussa ongelmana oleva työntekijöiden suuri vaihtuvuus aiheuttaa osaltaan kyseisiä ongelmia dokumentointiin. Hyvin laaditut ja kattavat dokumentit kannattelevat työn jatkuvuutta myös työntekijöiden vaihtuessa.

9.1.1 Ohjeistusten sekavuus ja koulutuksen vähäisyys

Tämä tutkimus osoittaa todeksi sen, että edelleen on puutteita selkeistä ja yhteneväisistä ohjeistuksista lastensuojelun perhetyön dokumentoinnissa. Tätä näkökulmaa tukee myös Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän loppuraportti (2013, 37), jossa todetaan kansallisen ohjeistuksen olevan ohutta.

Huhtikuun 2015 alusta voimaan tulleen Lain sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) tarkoituksena on yhdenmukaistaa sosiaalihuollon asiakasta koskevien tietojen menettelytapoja. Lisäksi Sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja Lastensuojelulain (417/2007) uudistukset tuovat muutoksia perhetyön toteutukseen. Usean lain voimaantulo samaan aikaan aiheuttaa ainakin aluksi hämmennystä työn organisoinnissa. Tällä hetkellä ohjeistusten selkeydestä ei siis voida puhua.

Tutkimuksen tulosten mukaan perhetyöntekijöiden kouluttaminen koetaan hyvin vähäiseksi, mutta erittäin tarpeelliseksi. Esimerkkinä vastauksissa tuodaan esiin sosionomi (AMK) -tutkinto, jossa vastaajien mukaan ei ollut dokumentointiin koulutusta lainkaan heidän opiskellessaan. Tähän epäkohtaan tartuimme omassa kunnassamme jo tänä keväänä järjestämällä huhtikuussa 2015 dokumentointikoulutuksen. Koulutukseen kutsuimme perhetyöntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä samoista kunnista, jotka olivat

kohderyhmänä tässä kyselytutkimuksessa. Koulutukseen osallistui 25 perhetyöntekijää ja sosiaalityöntekijää eri kunnista.

9.1.2 Arjen konkretian ja arvioinnin erottaminen

Tutkimustulokset osoittavat lastensuojelun perhetyöntekijöiden dokumentoivan perheen arkeen liittyviä asioita, konkreettisia asioita. Perhetyöntekijät dokumentoivat perheen jäsenten välistä vuorovaikutusta, perheessä tapahtuvia muutoksia sekä huolen ja ilon aiheita. Dokumentointi on perheen arjen kuvaamista.

Dokumentointi on myös perhetyöntekijän havainnointien kirjaamista. Perhetyöntekijät tiedostavat, miten tärkeää dokumentoinnissa on erottaa työntekijän omat arviot konkreettisesti tapahtuneista asioista ja tilanteista. Työntekijän havainnoinnit sekä oma näkemys ja kokemus asioista on kuitenkin tärkeä tuoda dokumentoinnissa esiin. Kääriäinen ym. (2007, 25) toteavatkin, että myös työntekijän tulkinnan tekeminen näkyväksi on tärkeää. Ammatillisen ymmärryksen perusteleminen tekee oman toiminnan ymmärrettäväksi. Tällöin epävarmuus muuttuu kirjoitettuna tiedoksi.

Kyky reflektoida on perhetyössä perhetyöntekijän välttämätön taito. Työntekijän tulee reflektoida omaa toimintaansa joko reaaliaikaisesti tai jälkikäteen. Reflektio voi olla passiivista tai aktiivista heijastamista ja peilaamista. Menetelmänä reflektio tarkoittaa näkökulmien laajentamista, voimaannuttamista ja jakamista, palautteenantoa ja toisen tarinan todistamista. Metakognitiivisena taitona reflektio on omien käsitteiden, päättelytapojen, havaintojen, ajattelun, toiminnan, tunteiden, arvojen, uskomusten sekä kulttuurin ja kontekstin tai toimintaympäristön vaikutusten tietoiseksi tekemistä ajattelemalla tai puhumalla, dialogissa toisten kanssa. (Rönkkö & Rytönen 2010, 284–285)

9.1.3 Asiakkaan osallisuuden ja lapsen äänen vahvistaminen

Asiakkaan osallisuus on asiakkaan mahdollisuus olla osallisena omissa asioissaan ja tulla kuulluksi. Se on myös kirjoitettujen tekstien lukemista asiakkaalle tai asiakkaan osallistamista dokumentoinnin laatimisessa. Kääriäisen ym. (2007, 26) mukaan kirjoittaminen reaaliaikaisesti asiakkaan kanssa mahdollistaa tekstin läpikäynnin välittömästi yhdessä sekä tarvittavien muutosten, korjausten ja lisäysten tekemisen. Asiakastapaamisissa toteutettava kirjaaminen sisältää haasteita, mutta niitä voidaan helpottaa kirjaamalla etukäteen asiakassuunnitelman perustiedot. Tällaisia tietoja ovat aika, paikka, paikallaolijat sekä asiat, joista tulisi keskustella ja sopia.

Tämän tutkimuksen mukaan lastensuojelun perhetyöntekijät näkevät hyvinkin mahdollisena asiakkaan kanssa yhdessä kirjaamisen. Sen koetaan kuitenkin olevan enemmän tulevaisuutta, ei vielä tätä päivää. Perhetyöntekijät muistuttavat asiakkaitaan oikeuksistaan tutustua itseään koskeviin dokumentteihin ja kirjauksiin. Tutkimuksen tulosten perusteella perhetyöntekijät kokevat haasteena epävarmuuden ja epätietoisuuden siitä, mitä

asioita voidaan kirjata, ketä varten asioita kirjataan ja kenelle tieto joskus päättyy.

Asiakkaan ottaminen mukaan dokumentoinnin prosessiin koetaan perhetyössä tärkeänä. Asiakkaan ollessa tietoinen niistä asioista, joita hänestä ja hänen tilanteestaan on kirjoitettu ja tallennettu asiakirjoihin, tekee dokumentoinnista eettisesti kestävä. Asiakkaalle tulee kertoa, mitä asioita hänestä dokumentoidaan tai vaihtoehtoisesti dokumentointi toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa. (Kääriäinen ym. 2007, 48.)

Lastensuojelussa asiakkaana on lapsi. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen ja lapsi tulee huomioida ja ottaa mukaan koko lastensuojeluprosessin ajan. Osallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutuksen tuloksena. Hotarin ym. (2013, 150) mukaan osallisuus toteutuu osallistuvan lapsen subjektiivisena kokemuksena omista toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksista. Aikuisella on tärkeä rooli lapsen osallisuuden mahdollistajana. Tutkimustuloksista selviää, että lastensuojelun perhetyöntekijät dokumentoivat lapsen itsensä tuottamia asioita ja toimintaa, lapsen esittämiä tarpeita, toiveita, mielipiteitä ja kommentteja.

Dokumentin laatijan kirjoittaessa tarkoituksellisesti eri osapuolten näkemykset näkyviin, omaa ääntänsä unohtamatta puhutaan tekstin moniäänisyydestä. Se on keino saada erilaiset mielipiteet ja käsitykset helposti näkyviin. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota lapsen mielipiteiden, kokemusten ja toiminnan dokumentointiin. Lapset näkyvät dokumentoinnissa puheensa ohella havainnoituina toimijoina ja toiminnan kohteina. Kääriäinen ym. (2006, 51) ryhmittelevät asiakirjoissa lapsen kautta välittyvän tiedon lapsen suoraan kohtaamiseen ja lapsen omaan puheeseen perustuvaan tietoon, ammattilaisten ja aikuisten välittämään lapsen puheeseen sekä lapsen kohtaamisen havainnointiin perustuvaan tietoon. (Kääriäinen ym. 2006, 25.)

9.1.4 Vuorovaikutuksen merkityksellisyys dokumentoinnissa

Perhetyön työskentelyn tavoitteena on hyvin usein perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen ja vahvistaminen. Rönkön ja Rytkösen (2010, 92–93) mukaan perhe on vuorovaikutusjärjestelmä eli systeemi, jossa kukin perheenjäsen vaikuttaa ilmaisuillaan ja käyttäytymisellään toisiin ja on samalla toisten vaikutusten kohde. Perheen sisäiselle vuorovaikutukselle ominaista on Pihan (2004, 64) mukaan kehämäisyys, jossa jokainen jäsen vaikuttaa toiseen eikä vuorovaikutuskehän alkukohtaa voida tällöin määrittää.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lastensuojelun perhetyöntekijät pyrkivät dokumentoinnissaan kuvaamaan perheessä toteutuvaa sekä toteutumaton vuorovaikutusta. Lisäksi perhetyöntekijät dokumentoivat työntekijän itsensä ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutus asiakkaan kanssa nähdään perhetyön tärkeimpänä työmenetelmänä. Lastensuojelun perhetyössä luottamuksen ja turvallisuuden tunteen synnyttämiseksi, vuorovaikutuksen ja yhteistyösuhteen luominen erilaisin vuorovaikutuk-

sellisin tavoin on erittäin merkityksellistä. (Rönkkö & Rytönen 2010, 168).

9.2 Jatkotutkimukset

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että selkeät ohjeistukset lastensuojelun perhetyön dokumentoinnista puuttuvat. Suureksi haasteeksi ja epäkohdaksi perhetyöntekijät kokevat myös ajan rajallisuuden. Erityisesti ajan puute dokumentointiin koetaan haasteelliseksi. Lisäksi epätietoisuutta dokumentoinnissa aiheuttaa muista perheenjäsenistä kirjattavien asioiden punnitseminen ja asianmukainen kirjaaminen. Nämä asiat olivat myös Juustin (2012) opinnäytetyön tutkimuksen tulosten mukaan suurimpia haasteita lastensuojelun perhetyön dokumentoinnissa.

Huhtikuun 2015 alusta voimaan tulleiden Sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja Lastensuojelulain (417/2007) muutosten myötä lastensuojelun asiakkuuksia tullaan vähitellen purkamaan. Se tarkoittaa, että tulevaisuudessa myös perhetyössä pääpaino tulee olemaan ennaltaehkäisevässä työssä ja varhaisessa tuessa. Lisäksi huhtikuun 2015 alussa osittain voimaan tullut Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) painottaa yhdenmuukaisten menettelytapojen toteuttamista käsiteltäessä sosiaalihuollon asiakasta koskevien tietojen käsittelyssä. Lakimuutokset tulevat vaikuttamaan tulevaisuudessa myös dokumentointiin.

Perhetyön monimuotoisuus vaatii edelleen selkiyttämistä ja jäsentämistä. Työn dokumentointi kaipaa yhteneväisiä ja selkeitä ohjeistuksia. Vuoden kuluttua olisi mielenkiintoista tehdä tämä tutkimus uudelleen. Silloin toivottavasti lakimuutosten vaikutukset perhetyön organisoinnissa ovat selkiytyneet ja vahvistuneet.

Dokumentoinnin asianmukaiseen ja ajantasaiseen toteutukseen tarvittava aika antaa mielestäni myös mielenkiintoisen aiheen tutkimukselle. Perhetyöntekijät tiedostavat vastuunsa ajankäyttöön ja suunnitteluun. Miten aika riittäisi paremmin dokumentointiin? Voisiko ratkaisuna olla systemaattinen asiakkaan kanssa yhdessä kirjaaminen?

Tutkimus asiakkaan osallisuudesta lastensuojelun perhetyön dokumentoinnissa olisi mielenkiintoinen, erityisesti asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna. Samoin perheen systeemisyyttä asiakkaan näkökulmasta, mutta myös lastensuojelun perhetyöntekijöiden näkökulmasta. Tässä toteutetussa tutkimuksessa tulokset osoittavat perheen systeemisyyden haasteet dokumentoinnissa. Mitä asioita toisesta perheenjäsenestä voi kirjata? Kysymys on merkittävytydessään tutkimuksen aihe. Tutkimuksen kohderyhmänä voisivat olla lastensuojelun perhetyön tai sosiaalihuoltolain määrittelemän perhetyön asiakkaat.

9.3 Oma oppimisprosessi

Opinnäytetyön prosessi on ollut kokonaisuudessaan mielenkiintoinen ja haasteellinen. Haasteelliseksi prosessin on erityisesti tehnyt kevään 2015

aikana tapahtuneet lakimuutokset, joilla on vaikutus perhetyön sisältöön sekä dokumentointiin. Lakimuutosten voimaantulo kesken opinnäytetyöprosessin lisäsi huomattavasti lainsäädäntöön perehtymisen määrää. Tämä kevät on ollutkin itselleni vahvaa perehtymistä dokumentointia, lastensuojelua ja perhetyötä ohjaavaan lainsäädäntöön.

Aikaisemmin keräämääni taustateoriaan olen työn edetessä perehtynyt ennistä syvemmin ja tarkemmin täydentäen sitä viimeiseen vaiheeseen saakka. Opinnäytetyö ja sen mielenkiintoinen aihe on vahvasti hallinnut ajatuksiani ja elämääni erityisesti tämän kevään ajan. Vahva perehtyminen opinnäytetyöni tutkimuksen analyysiä ohjanneeseen teoriaan ja tietoon on ollut itselleni merkittävä oppimisen prosessi.

Täysin selkeitä ja yhteneväisiä ohjeita ei lastensuojelun perhetyön dokumentointiin ole olemassa, joka korostaakin perhetyöntekijöiden omaa kykyä jäsentää työtään, tehdä valintoja ja painotuksia. Kääriäinen ym. (2007, 11–12.) muistuttavat, että hyvä asiakastyön dokumentointi palvelee tehdyn työn suunnittelua ja arviointia. Ennen kaikkea dokumentointi turvaa asiakkaan, mutta myös perhetyöntekijän asemaa ja oikeuksia. Ajan rajallisuudesta huolimatta työntekijän tulee pyrkiä ajantasaiseen kirjaamiseen. Perhetyöntekijöiden kokemuksen mukaan vaikeissa asiakastilanteissa ajantasainen kirjaaminen vähentää työntekijän tunnekuormitusta ja antaa siten voimia uuden suunnitteluun.

Dokumentointiosaaminen edellyttää työntekijältä ammatillista osaamista, taitoja tehdä havaintoja sekä ymmärtää näkemäänsä. Lastensuojelun perhetyössä perhetyöntekijältä edellytetään sensitiivisyyttä monimuotoisissa tilanteissa ja niiden dokumentoinnissa. Kääriäinen ym. (2007, 47) kiteyttävät asiakastyön asiakirjojen kirjoittamisen keskeisiksi teeseiksi reaaliaikaisen kirjoittamisen välttäen muistikuvia, asiakkaan ottamisen mukaan kirjoittamisen prosesseihin, valintojen tekemisen tiedostamisen, tietoisesti ja hallitun moniäänisesti kirjoittamisen, unohtamatta lasta ja lapsen ääntä.

Tämän opinnäytetyön ja tutkimuksen toivon antavan tietoa lastensuojelun perhetyön sisällön moninaisuudesta sekä siinä toteutettavasta dokumentoinnista. Tutkimuksen kohderyhmänä olleet lastensuojelun perhetyöntekijät toivoivat selkeitä, yhteisiä ohjeistuksia ja koulutusta dokumentointiin.

Itse toivon, että perhetyön jakaminen Lastensuojelulain (417/2007) mukaiseen lastensuojelun tehostettuun perhetyöhön sekä Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaiseen perhetyöhön tuovat lähitulevaisuudessa selkeyttä perhetyön sisältöön sekä dokumentointiin. Tärkeää on palveluiden selkeys sekä niistä tiedottaminen siten, että ne ovat asiakkaan saatavilla oikeaan aikaan, mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

LÄHTEET

- Dokumentointi lastensuojelussa. 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 3.4.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa>
- Ehkäisevä lastensuojelu. 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 17.4.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu>
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Hallintolaki nro 434/2003. 6.6.2003. Viitattu 5.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
- HE 345/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain 10 ja 14 §:n muuttamisesta. 18.4.2014. Viitattu 17.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140345.pdf>
- Henkilötietolaki nro 523/1999. 22.4.1999. Viitattu 5.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149–164.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia ja menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.
- Juusti, E. 2012. Lastensuojelun perhetyön dokumentointi – kirjaaminen asiakastyössä. Lappeenranta: Saimaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 16.12.2014.
https://theseus.fi/bitstream/handle/10024/53632/Juusti_Eija.pdf?sequence=1
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Karvonen, M. & Kuhalainen, A. 2014. Kirjaamisen ja tilastoinnin kehittäminen Kanta-Hämeen sosiaalipalveluissa (KiTi) – Tiedonhallinta sosiaa-

li- ja terveysalalla – THL. Viitattu 4.1.2015.
<http://www.thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali- ja terveysalalla/tietojarjestelmapalvelut/sosiaalihuollon-tiedonhallinta/kehittamisprojektit/kirjaamisen-ja-tilastoinnin-kehittaminen-kantahameen-sosiaalipalveluissa-kiti->

Kiireellinen sijoitus. 2015. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 17.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>

Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.

Kääriäinen, A. 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin Yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 16.12.2014. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23445/lastensu.pdf?sequence=2>

Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta, H. 2007. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. 3. uudistettu painos. Helsinki: Palmenia.

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja Hyvinvoinninlaitos. Viitattu 16.12.2014. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta nro 1302/2014. 30.12.2014. Viitattu 17.4.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista nro 254/2015. 20.3.2015. Viitattu 17.4.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista nro 812/2000. 22.9.2000. Viitattu 17.4.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista nro 734/1992. 3.8.1992. Viitattu 17.4.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920734>

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä
nro 159/2007. 9.2.2007. Viitattu 17.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070159>

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta nro 621/1999. 21.5.1995. Viitattu 3.5.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lastensuojelulaki nro 417/2007. 13.4.2007. Viitattu 17.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Mitä on lastensuojelu? 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 3.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.

Mäntysaari, H. 2013. Tavoitteet ja niiden toteutuminen. Lastensuojelun dokumentoinnin tarkastelua prosessin ja eri ammattiryhmien näkökulmasta. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 17.12.2014.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69466/Mantysaari_Heli.pdf?sequence=1

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Pekkarinen, E. 2006. Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia ja menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–127.

Perhetyö. 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 12.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>

Perhetyön dokumentointi. 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 3.4.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo/perhetyon-dokumentointi>

Piha, J. 2004. Perhe ja ympäristö. Perheen merkitys. Teoksessa Moilanen, I., Räsänen, E., Tamminen, T., Almqvist, F., Piha, J. & Kumpulainen, K. (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 61–69.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Sosiaalihuoltolaki nro 1301/2014. 30.12.2014. Viitattu 5.4.2015.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Viitattu 22.3.2015.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf

Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. 1.–2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Valli, R. 2001. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 100–112.

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja Kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

KYSELYLOMAKE

Kysely

Voit vastata kysymyksiin vapaamuotoisesti, omin sanoin. Dokumentoinnilla tarkoitetaan tässä kyselyssä lastensuojelun perhetyön dokumentointia.

- 1. Mitä asioita dokumentoit?**
- 2. Miten perhetyölle asetetut tavoitteet näkyvät dokumentoinnissa?**
  - a) perhetyön suunnitelma**
  - b) väliarviointi**
  - c) loppuarviointi**
- 3. Miten perheenjäsenten välinen vuorovaikutus näkyy dokumentoinnissa?**
- 4. Mitä asioita dokumentoit perheen muista jäsenistä?**
- 5. Miten asiakkaan osallisuus näkyy dokumentoinnissa?**
  - a) lapsen osallisuus**
  - b) perheen osallisuus**
- 6. Millaisena koet dokumentoinnin omassa työssäsi?**
- 7. Miten perhetyön dokumentointia tulisi mielestäsi kehittää?**
- 8. Mitä muuta haluat sanoa perhetyön dokumentoinnista?**

TUTKIMUSLUPA

TUTKIMUSLUPA

Sosionomiopintoni Hämeen ammattikorkeakoulussa ovat edenneet opinnäytetyön vaiheeseen. Työni aihe on lastensuojelun perhetyön dokumentointi.

Opinnäytetyön prosessin kautta on tarkoitus saada selkeyttä ja yhtenäisyyttä perhetyössä tehtävään dokumentointiin ja näin kehittää perhetyön dokumentointia. Tutkimuksella on tarkoitus selvittää dokumentoinnin toteutumista eri kunnissa tehtävässä perhetyössä.

Opinnäytetyöni työelämän ohjaajana toimii perusturva-johtaja (etunimi sukunimi) (kunnasta) ja opettajaohjaajana Liisa Harakkamäki Hämeen ammattikorkeakoulusta.

(kyseisen) kunnan peruspalvelujohtaja (etunimi sukunimi) on myöntänyt tutkimuslupan viranhaltijapäätöksellä edellyttäen, että lupa tutkimukseen saadaan myös tutkittavalta eli perhetyöntekijältä.

Kysely toteutetaan postikyselynä. Kysely lähetetään 12:n eri kunnan perhetyöntekijälle (yksi työntekijä/kunta). Tutkimusaineisto käsitellään täysin luottamuksellisesti, tieteellisiä eettisiä ohjeita noudattaen sekä hävitetään asianmukaisesti.

Pyydän suostumustanne/lupaa kyselytutkimukseen.

Yhteistyöterveisin

Aila Hallinen

Suostun kyselytutkimukseen

____/____/____

_____